

Aixequem la
ribera d'ebre

Pla de reactivació socioeconòmica de la Ribera d'Ebre

Relat territorial i punts crítics

Consell Comarcal
Ribera d'Ebre

SOC

Servei d'Ocupació de Catalunya

**Generalitat
de Catalunya**

Unió Europea
Fons social europeu
L'FSE inverteix en el teu futur

Maig de 2021
Assistència tècnica:

ctiva
prospect

Activa Prospect és una companyia de recerca i consultoria formada per un equip multidisciplinar de professionals que treballa en els àmbits de mercat de treball, formació, polítiques socials i desenvolupament territorial i gestió de projectes. Activa Prospect proveeix informació pràctica i orientada a la presa de decisions, amb una base de treball participatiu i proper al territori.

Aquesta recerca s'ha dut a terme per encàrrec del Consell Comarcal de la Ribera d'Ebre.

L'enfocament, el contingut, l'anàlisi i la interpretació d'aquest document són responsabilitat de l'equip de treball d'Activa Prospect que en té l'autoria.

La duplicació i/o publicació en qualsevol forma d'aquest document només és permesa amb el permís explícit del Consell Comarcal de Ribera d'Ebre.

Equip:

David Moreno Lobera	Enginyeria en Informàtica, Diplomatura en Estadística i Postgrau en Participació Ciutadana i Comunicació
Carlos Ruiz Ramos	Graduat en Economia i Màster en Polítiques i Planificació per a les Ciutats l'Àmbient i el Paisatge
Marc Sagristà Salvador	Graduat en Geografia i Ordenació del Territori i estudiant del Màster Oficial en Estudis Territorials i Planejament
Joan Antoni Serra Pardo	Doctor en Geografia, Planificació Territorial i Gestió Ambiental

Activa Prospect SL (Research & Solutions)
Centre d'Empreses de Noves Tecnologies
Parc Tecnològic del Vallès
08290 Cerdanyola del Vallès
Barcelona

Tel. +34 93 5820177 - Fax. +34 93 5801354
activapropect@activapropect.cat
<http://www.activapropect.cat>

Índex

1	Relat territorial	1
	DES DE LA PERSPECTIVA DEL TEIXIT I LES VOCACIONS PRODUCTIVES	2
	DES DE LA PERSPECTIVA DE L'OCUPACIÓ I LA FORMACIÓ PEL TREBALL	11
	DES DE LA PERSPECTIVA SOCIAL I DEMOGRÀFICA	14
	DES DE LA PERSPECTIVA MEDIAMBIENTAL	16
	DES DE LA PERSPECTIVA DE LES INFRAESTRUCTURES I SERVEIS	18
	DES DE LA PERSPECTIVA DE LA GOVERNANÇA	21
	IMPACTE ECONÒMIC I SOCIAL DE LA COVID-19	22
2	Punts crítics: reptes i oportunitats territorials identificats	25

1 Relat territorial

Aquest document és el resultat dels treballs de diagnosi realitzats durant els mesos de novembre de 2020 a abril de 2021 i recull de forma sintètica tots aquells elements que han estat identificats com a estratègics en el procés d'anàlisi de les informacions recollides per a l'elaboració de la diagnosi. El document consta d'un primer apartat on es construeix una relat territorial per a cadascuna de les principals dimensions que són clau pel desenvolupament econòmic i l'ocupació de la comarca. El relat expressa quines han estat les dinàmiques recents i quins reptes es plantegen com a més estratègics de cara al futur. Atès que la pandèmia ha estat un element que ha distorsionat en bona part les dinàmiques que es venien observant a la comarca, s'ha introduït un apartat on s'analitzen els principals efectes d'aquesta en l'economia comarcal. Per últim, en base als elements exposats en el relat, s'identifiquen aquells que són més crítics pel futur de la comarca i que han de ser la base del debat sobre els objectius estratègics que s'abordaran en la següent fase del procés d'elaboració del pla.

Així, el relat i punts crítics i oportunitats que s'exposen en aquest document són el resultat, d'una banda, d'un procés força exhaustiu d'obtenció i anàlisi de dades socioeconòmiques en el que s'ha aprofundit en l'evolució de les principals variables econòmiques i demogràfiques i s'ha valorat el comportament comarcal respecte aquestes. En aquesta aproximació quantitativa de la diagnosi s'han analitzat aspectes estructurals relacionats amb el model de desenvolupament com d'altres més centrats en l'anàlisi de l'impacte de la pandèmia. Fruit d'aquesta primera part de la diagnosi són els documents de Quadern de dades socioeconòmiques i l'informe d'impacte de la covid-19.

Aquest procés d'anàlisi de dades s'ha complementat amb la realització de diverses reunions amb l'equip tècnic del Consell Comarcal, una reunió amb els representants polítics de la comarca, diverses entrevistes a agents clau i la realització de quatre tallers. En totes aquestes reunions s'ha obtingut l'opinió de més de 230 persones en total. Així en aquests espais hi ha hagut una àmplia representació de l'Administració pública i els serveis públics i del teixit empresarial, així com també del món acadèmic i de la innovació i de la societat civil.

En conseqüència, aquest document no representa el posicionament oficial del Consell Comarcal sinó que és el resultat del que es desprèn d'aquest procés participatiu. Procés que ha estat conduït tant per l'equip d'Activa Prospect com per part de l'equip tècnic del Consell Comarcal i que no han fet més que recollir en aquest document les opinions i informacions que han considerat més estratègiques.

DES DE LA PERSPECTIVA DEL TEIXIT I LES VOCACIONS PRODUCTIVES

1. La comarca registra un procés intens de desindustrialització des de la Gran Recessió de 2008 i el motor de creació d'ocupació se situa majoritàriament en aquells serveis en bona part proveïts pel sector públic

La Ribera d'Ebre és una comarca eminentment industrial, amb un pes molt important del sector energètic en la configuració del sector, ja que la resta d'activitat manufacturera tenen menor presència. En un passat recent hi havia una representació important del sector químic, amb la planta d'ERCROS a Flix, que ha reduït notablement l'activitat. Així, l'economia comarcal està molt influenciada pel sector energètic, que és l'activitat principal tant en termes de PIB com d'ocupació. En ser el sector energètic l'activitat industrial amb una major productivitat (més encara si es tracta d'energia nuclear), aquest indicador dóna una falsa idea de generació de riquesa que no es correspon amb la realitat comarcal, tot i que sí es trasllada en certa manera a les rendes dels treballadors/es que hi estan vinculats directa o indirectament.

La crisi i el tancament a Flix de la planta de clor d'ERCROS a finals de 2017, després de 118 anys de funcionament, i de la que n'ha quedat la producció de fosfat bicalcic amb una quarantena de llocs de treball dels 1.500 que havia arribat a tenir, ha situat l'ocupació de la comarca a nivells molt baixos, alhora que el procés de recuperació industrial que ha tingut lloc a altres territoris de Catalunya a partir del 2013 no s'ha donat a la Ribera d'Ebre. En aquest context negatiu per a la indústria, les dues úniques activitats

que han experimentat una evolució positiva han estat, la indústria agroalimentària i el cuir, que registren nivells d'ocupació superiors als d'abans de la Gran Recessió.

Sense tenir en compte els greus efectes de la covid-19, al 2019 els nivells d'ocupació de la comarca se situaven quasi un 20,0% per sota del que es trobaven al 2008, lluny de la plena recuperació. De fet, només els Serveis, impulsats per les activitats més vinculades al sector públic com són l'educació, la sanitat o les administracions públiques, han estat capaces de superar els nivells d'ocupació previs a la crisi. Amb aportacions molt més moderades, l'hoteleria i la restauració també han contribuït positivament al creixement dels llocs de treball a la comarca.

Excepte Móra d'Ebre i Rasquera que s'acosten a nivells d'ocupació pre-crisi. La resta de localitats, entre elles les des de major pes demogràfic, han seguit una clara tendència a la reducció dels llocs de treball localitzats. El tancament de les plantes químiques va suposar un greu cop per a l'ocupació a Flix. Es pot intuir que aquest fet ha tingut un efecte multiplicador negatiu sobre el conjunt de la comarca, reduint tant la capacitat de consum de la població directament afectada, com els llocs de treball indirectament vinculats a l'activitat de les empreses tancades.

Afortunadament, ERCROS ha optat per posar en marxa una política activa de captació de noves activitats pel seu polígon i s'espera que en els propers mesos comenci a donar resultats. També hi ha iniciatives similars en la resta de polígons de la comarca que ja estan començant a donar alguns fruits. Aquesta és una línia de treball per la que caldrà apostar fort a curt i mig termini.

2. El sector energètic és en l'actualitat el motor econòmic de la comarca. No obstant això, aquesta activitat genera i ha generat en el passat un efecte desincentivador de la diversificació productiva, degut a les elevades rendes que genera directa i indirectament

El sector energètic és el principal generador de rendes i ocupació a la comarca, ocupant a unes 800 persones directament i un valor de la producció de gairebé 600 milions d'euros (la major part dels quals no es queden a la comarca). El Valor Afegit Brut del sector, que inclou indústries extractives, energia, aigua i residus, és de 578,5 milions d'euros l'any 2018. El comerç, que és la segona activitat en importància en termes de VAB amb 64,5 milions d'euros, genera 913 llocs de treball. S'evidencia, doncs, l'elevadíssima productivitat per lloc de treball del sector energètic, una productivitat que es trasllada en remuneracions clarament superiors a les de la resta de sectors econòmics de la comarca. D'aquesta manera es produeix una forta dependència d'una activitat molt sensible a les polítiques estatals i de la UE en matèria energètica i amb poca capacitat d'incidència fins al moment des del territori.

El sector energètic genera efectes de substitució amb impactes evidents sobre l'estructura productiva de la comarca. En primer terme, l'existència d'oportunitats laborals amb remuneracions elevades desincentiva el desenvolupament d'altres activitats que generen rendes del treball més baixes. És el cas del sector primari, el de la indústria agroalimentària i el del turisme, tres activitats molt interrelacionades que a la Ribera d'Ebre presenten nivells de desenvolupament clarament inferiors als de les comarques de l'entorn. En segon terme, el sector energètic també frena l'autoocupació i l'aparició d'iniciatives empresarials locals, situant a la Ribera d'Ebre com la segona comarca de Catalunya amb menors nivells d'emprenedoria. Es genera així un teixit empresarial escàs i amb poca capacitat de crear oportunitats laborals per a la població resident, cosa que es constata en el desequilibri existent entre els llocs de treball que generen les empreses localitzades a la comarca i la població activa resident, esdevenint clarament insuficient.

L'emprenedoria i la diversificació productiva són aspectes crítics del model de desenvolupament de la comarca, entre altres coses, perquè són la base pel reforçament dels vincles entre el sector primari, la transformació de productes agraris i el turisme que són en bona part la base de l'economia del món rural, ja que sovint aquestes activitats són les que ajuden a obtenir les rendes necessàries per a garantir la sostenibilitat econòmica d'aquests pobles i al mateix temps genera un creixement endogen que fa més resilient l'economia comarcal, ja que el sector agroalimentari sovint és la base per a la creació d'una

indústria auxiliar i el desenvolupament dels serveis a la producció, que són clau per a la millora competitiva de les empreses.

A més de l'efecte substitució comentat, el sector energètic també genera certs efectes d'arrossegament, com és el cas de la construcció. L'elevat grau d'especialització a la construcció que registra a la comarca és el resultat del fort lligam existent entre el sector energètic i els elevats requeriments en relació a la seguretat i el manteniment de les instal·lacions energètiques i industrials, sobretot les nuclears.

Aquests lligams fan previsible una futura crisi del sector de la construcció a la comarca en el llarg termini, una crisi que s'iniciarà previsiblement un cop acabat el desmantellament de la central nuclear d'Ascó, cosa que es produirà uns 10 anys després de la desconexió, degut als treballs requerits pel seu desmantellament.

3. La desconexió futura de la central nuclear d'Ascó el 2030 pot comportar una caiguda del VAB, ocupació i rendes molt significativa, si no es creen alternatives de futur. En conseqüència, calen nous projectes d'industrialització que esdevinguin un nou motor de reindustrialització.

El PIB per lloc de treball de la Ribera d'Ebre es troba més de dues vegades per sobre del que se situa a la resta de la demarcació. Aquesta dada, però, queda esbiaixada per l'elevat pes del sector energètic, el qual té un pes determinant a l'estructura productiva de la comarca. El mateix passa amb el Valor Afegit Brut per habitant. Mentre que aquest indicador és un 53,2% superior al de la resta de Catalunya, si es descompta el sector energètic, el VAB per habitant passa a situar-se un 38,9% per sota de la mitjana catalana. Com a conseqüència d'això, els indicadors de renda també queden esbiaixats a l'alça, ocultant els baixos nivells d'ingressos que caracteritzen a la resta de sectors econòmics de la comarca. De fet, si es comparen els ingressos a partir de les declaracions presentades a l'IRPF, la comarca amb una base imposable per declarant de 21.275€ està un 52% per sobre dels ingressos registrats a la Terra Alta (13.952€) o un 24% més que el Priorat (17.101€).

Com s'ha comentat amb anterioritat la desconexió de la central nuclear d'Ascó no produirà una destrucció immediata d'ocupació, sinó que aquesta serà progressiva i s'iniciarà uns cinc anys abans que es produeixi la desconexió (previst entre 2030 i 2032), amb un lleuger repunt durant els primers anys de desmantellament, en es mantindrà una bona part de l'ocupació que se centrarà en aquestes tasques, tant per part de treballadors de la planta com de les empreses auxiliars de la construcció. Una altra part de la plantilla es podria reubicar en altres plantes de l'empresa energètica. Per tant, tot i que l'impacte fluctuarà en cada moment, el balanç final és preocupant i cal anar treballant des d'ara mateix per atraure nous projectes industrials, ja siguin en l'àmbit energètic o en altres activitats industrials que es puguin allotjar en els actuals polígons dels que disposa la comarca.

El fort arrelament de la indústria i de la producció d'energia a la comarca són actius importants, amb una base significativa d'empreses auxiliars així com d'infraestructures. En relació a aquest punt és important l'activitat de prospecció per atraure noves inversions al polígon químic de Flix, iniciativa que porten a terme la mateixa empresa ERCROS i ACCIÓ i que principalment posen en valor que el polígon permet la instal·lació d'empreses amb el benefici dels serveis i infraestructures que posa a disposició ERCROS i que disminueix de forma important els costos d'inversió inicials, així com altres actius com la connexió a la xarxa ferroviària, que permet el transport de mercaderies d'elevat volum, o la connexió a la xarxa elèctrica d'alta capacitat o les infraestructures pel transport d'aigua dels quals disposa ERCROS. Aquests avantatges competitiu poden atraure empreses amb alts requeriments en els factors exposats, entre les quals hi hauria empreses del sector energètic, químic, metall, etc. A aquest cal afegir l'anunci de la posada en marxa d'un parc solar el 2022 i l'estudi d'instal·lació d'una planta d'electròlisi d'aigua, aprofitant l'excedent d'electricitat del parc fotovoltaic, de 6,4 GWh. Aquest és un projecte clau per afavorir la reindustrialització del polígon ja que posarà a disposició energia elèctrica renovable in situ i permetrà optar a una rebaixa dels peatges. L'empresa estudia aprofitar l'electricitat sobrant del parc solar per produir hidrogen verd per a autoconsum del polígon i venda, ja que l'empresa en l'actualitat ja produeix

aquest hidrogen del seus processos productius actuals, però caldria adaptar la tecnologia a la producció per fonts renovables.

D'altra banda, els objectius de descarbonització i desnuclearització impulsats per la UE pel 2030 també representen una finestra d'oportunitat per a la industrialització de la comarca en relació a l'impuls de les energies renovables i d'altres projectes en l'àmbit de l'energia aprofitant les infraestructures, el coneixement territorial adquirit i els agents existents. Entre les fortaleses per a conduir aquest procés hi ha el fet que la localització i les característiques climàtiques de la comarca la fan especialment adequada per a la producció d'energies renovables a partir del sol, el vent i l'aigua. A més, la infraestructura de producció i transport energètic existent es pot reaprofitar per a nous usos i poden permetre l'impuls de projectes d'emmagatzematge i/o centrals reguladores. No obstant això, des de la perspectiva del desenvolupament econòmic de la comarca i l'atracció d'inversions industrials també és prioritari l'impuls de Comunitats Energètiques Locals que representin un avantatge competitiu per a les empreses que s'instal·lin a la comarca. Aquest ecosistema d'agents vinculats al sector energètic - que actualment no està prou articulat - esdevé una oportunitat per a constituir un HUB energètic a la comarca focalitzat en la transició energètica. Alhora que el mercat de treball especialitzat i amb personal altament qualificat existent es pot reorientar cap a noves activitats del sector energètic.

També hi ha un context institucional favorable. La sensibilització de la Generalitat vers la situació de la Ribera d'Ebre arran de la desconnexió de les nuclears el 2030 (l'impost nuclear català que tindria per objectiu destinar un percentatge de la seva recaptació a reactivar l'economia i revertir la situació de despoblament de la zona) i els mecanismes que es preveu que s'impulsin des de l'Institut per a la Transició Justa del MITECO en forma d'ajuts per aquells territoris més afectats, a fi de mitigar l'impacte socioeconòmic de la transició, obren una important finestra d'oportunitat per a la transformació de la comarca. Finalment, cal assenyalar l'impuls estratègic que està donant el Ministerio para la Transición Ecológica y el Reto Demográfico a la transició energètica en àmbits com les energies renovables, la flexibilitat, infraestructures, xarxes intel·ligents i emmagatzematge, les comunitats energètiques locals i l'hidrogen renovable.

Així, les oportunitats se situen en la possibilitat d'avançar cap a un nou model energètic a partir de l'emmagatzematge de l'energia transformant-la en hidrogen verd. El potencial de l'hidrogen com a vector energètic juntament amb la infraestructura industrial de la comarca són una oportunitat per a la localització d'empreses que necessiten molta energia en els seus processos productius. Aquesta oportunitat s'està activant en el marc del projecte Hydrogen Valley of Catalonia, que pretén agrupar producció, emmagatzematge, distribució i ús de l'hidrogen verd al sud de Catalunya. Diversos agents de la comarca donen suport a aquesta iniciativa per tal d'atreure inversions a la zona.

L'altra gran projecte en l'àmbit energètic és el de la central hidroelèctrica reversible a Riba-roja, un fet que suposaria la creació d'una important reserva energètica que permetria compensar les carències de fonts renovables com la solar o la eòlica i un major ajust a la demanda en cada instant. Una central hidroelèctrica reversible és una central hidroelèctrica que, a més de poder transformar l'energia potencial de l'aigua en electricitat, té la capacitat de fer-ho a la inversa, és a dir, augmentar l'energia potencial de l'aigua (per exemple, pujant-la a un embassament) consumint electricitat a aquest efecte. D'aquesta manera es pot utilitzar com a mètode d'emmagatzematge d'energia (una mena de bateria gegant). Estan dissenyats per satisfer la demanda energètica en hores punta i emmagatzemar energia en hores vall. El benefici s'obté a partir de la diferència del preu de l'electricitat en cadascun d'aquests moments.

En relació a aquests projectes de reindustrialització cal tenir en compte diversos aspectes que són clau per tal de conduir-ho amb èxit. En primer lloc, la necessitat d'abordar-los el més aviat possible per tal d'aprofitar l'ecosistema productiu del que actualment gaudeix la comarca, amb un teixit d'empreses auxiliars molt especialitzat. Si no es coordinen el procés de desconnexió i de transició energètica es poden destruir moltes empreses, llocs de treball i talent del sector energètic i indústria auxiliar.

En segon lloc, la transició energètica cal fer-la amb molta sensibilitat respecte a l'entorn natural i la ciutadania, per tal d'evitar que es produeixi per part d'inversors externs una sobreexplotació energètica al territori i el canvi de model no sigui participat per la ciutadania i no reverteixi positivament sobre el territori, ja que podria generar rebuig social, fet que acabaria despertant accions contràries a aquests projectes d'industrialització i dificultant la diversificació econòmica tant necessària a l'àmbit rural.

Per últim, diversos agents també assenyalen que aquests projectes podrien fer trontollar els equilibris funcionals interns de la comarca si es concentren territorialment i no es fa una política industrial d'abast comarcal. Més concretament, l'aposta per a determinats espais industrials i una concentració excessiva d'activitats a espais concrets pot desarticlar els equilibris territorials. En aquest sentit, cal que els projectes impulsats es desenvolupin mitjançant la construcció de consensos basats en una visió global de la comarca amb la cohesió territorial com un dels eixos principals.

Si la Ribera d'Ebre no és capaç d'aprofitar el moment, la desconexió nuclear tindrà efectes molt nocius sobre les condicions de vida a la comarca, amb una important destrucció d'ocupació i de teixit empresarial, caiguda dels ingressos de les llars i conseqüent pèrdua de població, talent i serveis.

Per a fer possible aquesta transició energètica cal l'articulació d'un sistema de governança capaç de vincular les diferents escales i jerarquies de presa de decisions i de concertació (entre ajuntaments, amb la Generalitat, l'Estat i també amb la ciutadania, etc.) que sigui capaç de coordinar una agenda i uns objectius compartits.

Comunitats energètiques locals

Un exemple de les comunitats energètiques és el projecte que està impulsant l'Ajuntament de Móra la Nova des de fa uns mesos amb la creació d'una comunitat energètica al polígon els Aubals. El projecte consisteix a instal·lar plaques fotovoltaïques a les teulades de les naus industrials del polígon per afavorir l'autoconsum de les empreses. L'energia sobrant s'empraria per a produir hidrogen verd en una planta construïda al mateix polígon. "L'energia sobrant s'utilitzaria per generar hidrogen, d'aquesta manera, quan no fes sol també es podria disposar d'energia. Això permetria tenir més autonomia i les empreses del polígon tindrien una despesa energètica més baixa i, per tant, les faria més competitives".

La comunitat energètica també podrà vendre una part de l'electricitat sobrant als veïns de la població. "Aquesta comunitat el que farà és generar energia per a vendre-la també. La podrà vendre als veïns a través del peatge energètic de 500 metres que està establert a la llei. i també a l'Ajuntament."

El projecte també té previst instal·lar al polígon un aerogenerador i una hidrogenera, és a dir, una benzinera per a vehicles d'hidrogen.

Tot i trobar-se en un estat molt incipient, aquest tipus d'iniciatives condueixen cap a una major sobirania energètica i afavoreixen la competitivitat territorial.

La hidroelèctrica reversible

La idea de construir a Riba-roja una central hidroelèctrica reversible porta temps sobre la taula. Ara, però, la posada en marxa dels fons Next Generation EU ha donat un nou impuls al projecte, situant-lo a l'agenda de la Generalitat, qui l'ha inclòs al document Next Generation Catalonia, on es detallen els projectes més destacats que el govern català vol posar en marxa en els propers anys en el marc de la convocatòria europea. L'elevada inversió que requeriria la construcció de la central havien esdevingut un fre important pel desenvolupament del projecte. El possible desbloqueig d'aquest impediment

gràcies als fons europeus de que disposarà Catalunya per a invertir en projectes transformadors permetrà mobilitzar capital públic i privat per a invertir els 2.100 milions d'euros que s'estima que costarà el projecte. La creació d'una central hidroelèctrica reversible permetria disposar d'una "bateria" energètica per tal de proveir energia neta en els moments d'alta demanda, quan altres fons d'energia renovable no poden assegurar la seva generació. En total, la central hidroelèctrica reversible de Riba-roja tindria una capacitat de generació de 3.000 megawatts.

Hydrogen Valley of Catalonia

El projecte Hydrogen Valley of Catalonia constituït a finals del 2020 té per objectiu crear una plataforma d'agents i iniciatives que impulsin la generació, l'emmagatzematge, la distribució, l'ús i la investigació entorn a l'hidrogen verd. Aquest projecte permetria aprofitar les fortaleses que presenten els territoris del sud de Catalunya en la generació i distribució d'energia per a reorientar les fons energètiques actuals cap a fons més sostenibles, alhora que es substitueix l'ús de combustibles fòssils per hidrogen en tot un seguit de processos de fabricació química, transport, emmagatzematge d'energia, etc. Com en el cas de la central hidroelèctrica reversible de Riba-roja, el projecte de l'Hydrogen Valley també ha agafat un

nou impuls gràcies a l'activació dels fons Next Generation EU, els quals podrien aportar entorn al 30,0% dels 6.555,8 milions d'euros que es preveu que costi la implementació del projecte. Malgrat la important pèrdua d'eficiència que suposa la transformació d'electricitat en hidrogen - fent possible l'emmagatzematge d'aquest o el seu transport en forma de gas- i la reconversió de l'hidrogen en electricitat, la capacitat de generació d'hidrogen esdevé una gran oportunitat per a impulsar la substitució de combustibles fòssils per hidrogen en el transport de persones i mercaderies i en processos industrials que actualment generen molt CO₂.

4. El projecte COEBRELAB i l'Àrea 5G Rural de les Terres de l'Ebre: iniciatives clau per impulsar la reindustrialització, la transformació digital, la innovació, l'emprenedoria i la retenció i atracció de talent

El projecte COEBRELAB i l'Àrea 5G Rural de les Terres de l'Ebre permet posicionar la Ribera d'Ebre com a espai d'innovació i convertir-la en un node tecnològic. El projecte té com a finalitat la generació d'activitat econòmica vinculada a la tecnologia disruptiva que representa el 5G, que és cent vegades més veloç i vint vegades més precisa que l'actual 4G. Es pretén aconseguir un impacte que convidi a les empreses, administracions i veïns, a desenvolupar-hi activitats i així reduir l'escletxa rural, posant a la Ribera d'Ebre en el mapa de les tecnologies digitals avançades.

El projecte, d'una banda, permetrà que els investigadors puguin desenvolupar productes, i fomentar l'emprenedoria i, de l'altra, que diferents empreses puguin establir-se per poder operar en un dels pocs espais que actualment estan disponibles per a testejar aquesta tecnologia. De fet, hi ha altres àrees 5G però estan vinculades a les universitats o a empreses com Telefònica, i per tant, l'Àrea 5G de les Terres de l'Ebre esdevé l'únic espai on centres de recerca, les start-up i altres empreses que vulguin desenvolupar solucions amb aquesta tecnologia puguin tenir-hi accés sense cap més prerrequisit que el que s'estableixin en el catàleg de serveis i d'usos de l'espai. Aquesta situació portaria a convertir a la Ribera d'Ebre com un node rellevant per l'impuls d'aquesta tecnologia a Catalunya.

Un altres objectius del projecte són atraure (o evitar la pèrdua) de talent i innovar en àmbit on la comarca té reptes importants. COEBRELAB busca funcionar com a plataforma perquè els diferents agents socioeconòmics: ciutadania, emprenedoria i administració explorin modalitats de col·laboració per detectar reptes i el testeig de solucions innovadores. També busca atraure estudiants que vulguin explorar solucions utilitzant aquesta tecnologia i atraure nova població vinculada als nous projectes empresarials.

Per això és important involucrar els joves i que la ciutadania estigui conscienciada de la rellevància i l'oportunitat que representa pel futur de la comarca un projecte que obre pas cap a nous models de desenvolupament.

El projecte és molt recent i encara s'està treballant en la part infraestructural. Per això, encara és difícil imaginar els usos i aplicabilitat del projecte, però a partir del 2022 es començarà a veure algun projecte al territori quan ja estigui definit el model de gestió i el catàleg de serveis.

No obstant això, des del punt de vista del desenvolupament econòmic de la comarca, l'interès del CoEbreLab passa per veure implementada la tecnologia a tots els sectors. Per això és clau que aquesta infraestructura capilaritzi en tots els àmbits de gestió de les polítiques de desenvolupament local i que no es quedi només en un projecte impulsat pels serveis informàtics del Consell Comarcal. Es per tant clau que tot el personal tant tècnic com polític de les administracions públiques en coneguin els seus principals usos i el facin extensiu a la resta de la ciutadania, institucions i empresariat.

L'Àrea 5G Rural de les Terres de l'Ebre

L'Àrea 5G Rural de les Terres de l'Ebre és un projecte que te per objectiu desplegar la tecnologia 5G a zones rurals de Catalunya amb l'objectiu de posar en marxa proves d'implantació d'aquesta tecnologia i de comptar amb les infraestructures necessàries per poder desenvolupar projectes capaços de portar a la pràctica les potencialitats de la tecnologia 5G. Això, es fa donant resposta a les necessitats del propi territori on es desplega la xarxa 5G i incorporant als agents de l'entorn proper. Amb aquesta finalitat, en el marc de les Àrees5G es duen a terme accions de disseminació, de capacitat, de prototipatge i de laboratori en el que participen els agents que componen l'anomenada quàdruple hèlix (Sector públic, empreses, ciutadania i universitats).

Amb aquesta metodologia es defineixen camps d'aplicació de la tecnologia 5G, es pensen possibles casos d'ús concrets i es porta a terme una prioritització d'aquests per tal d'aprofundir en aquells que es considerin de major importància fruit de la seva viabilitat i potencialitats.

Aquest procés es condueix mitjançant tallers on hi participen empreses tractores involucrades en les

tecnologies i els sectors implicats en els casos d'ús i agents amb capacitat de tirar endavant les idees amb l'objectiu de consolidar projectes i solucions en el mig i llarg termini.

La iniciativa parteix del projecte CoEbreLAB impulsat pel Consell Comarcal. Aquest projecte vol ser un laboratori d'innovació social digital públic, espai de referència per a la digitalització de la societat de la zona. El Consell Comarcal va demanar l'any 2019 per a l'acondicionament de la nau que té al Polígon del Molló de Móra la Nova-Tivissa i la instal·lació d'una Small Cell 5G, primera pedra d'un laboratori 5G en un entorn rural smart al territori. Aquesta donarà cobertura a tot el polígon i també a la zona adjacent a la seu del Consell Comarcal.

L'Àrea5G Rural de les Terres de l'Ebre vol esdevenir el laboratori de referència de Catalunya per al testeig i definició de models de desplegament de la tecnologia 5G en zones rurals, impulsar, agrupar, cohesionar, organitzar i governar solucions digitals facilitades per la 5G, acompanyant-les de disseminació, formació i desplegament.

5. La Ribera d'Ebre presenta un altre àmbit d'especialització important: el sector primari. No obstant, l'activitat agrària presenta una dinàmica regressiva i amb un marcat caràcter d'activitat complementària

El sector agrari ha sigut un dels pilars més importants de l'economia a la Ribera d'Ebre. El vi, l'oli, la fruita dolça i la fruita de closca, han estat els principals sustentadors del sector. Tanmateix, la tendència que segueix l'ocupació al sector és negativa. En els darrers dos anys la pèrdua de llocs de treball ha estat del 12,0%. Bona part d'aquesta pèrdua pot respondre a dos factors: d'una banda, a causa del despoblament i l'abandonament de l'activitat agrària i, de l'altra, per la implementació de la mecanització dels processos agrícoles.

El règim de tinença de les explotacions atén a diferents realitats però hi ha un gran predomini de la propietat envers l'arrendament, la parceria o altres règims. El 91,1% de les explotacions (2.130 d'un total de 2.337) són en règim de propietat, suposant el 78,2% (15.879 ha. d'un total de 20.291 ha.). La Ribera d'Ebre és la segona comarca de Catalunya amb menor superfície gestionada per empreses, doncs el 90,5% és gestionat per particulars. Pel que fa a les societats, aquestes gestionen 38 explotacions i una superfície total de 1.950 ha, unes xifres que fan palès el baix nivell de professionalització de l'activitat agrària.

Així, a l'actualitat el sector agrari de la Ribera d'Ebre presenta un caràcter d'activitat eminentment secundària i amb una escassa presència d'iniciatives empresarials. Ara per ara, només el 34,0% de les explotacions tenen l'agricultura com a activitat prioritària fent que el percentatge restant aprofiti

l'activitat agrària com a complement d'altres ocupacions. Es crea així una situació en la que es donen pocs incentius per a la introducció de canvis i innovacions, fent que les explotacions acabin sent menys productives i retroalimentant el cercle d'abandonament de l'activitat. Aquesta escassa professionalització també genera incentius per a la venda a l'engròs del producte obtingut de la terra, dificultant la valorització d'aquest i el posicionament de la comarca com un territori referent en la producció d'aliments de qualitat.

La dimensió de les explotacions també mostra la tendència anteriorment explicada. Davant el progressiu increment de la dimensió mitjana de les explotacions al conjunt de Catalunya, fent que aquestes tendeixin a ser més productives, la dimensió mitjana de les explotacions a la Ribera d'Ebre ha anat disminuint paulatinament. Aquest procés de concentració de la propietat agrària que està tenint lloc a Catalunya i que es caracteritza per tendir a la consolidació d'un menor nombre d'explotacions de majors dimensions no s'està donant a la Ribera d'Ebre. Tot i tenir aspectes negatius, aquesta dinàmica genera millores de la productivitat que fan més competitiu al sector. És evident, doncs, que un factor clau pel futur desenvolupament de l'agricultura a la comarca serà les facilitats per accedir a la terra a nous projectes i explotacions que es vulguin professionalitzar.

Una de les vies per avançar cap a la professionalització del sector a la comarca i cap a la seva millora competitiva rau en la diversificació dels cultius apostant per la qualitat i la singularitat dels productes, així com per la consolidació de la producció integrada i ecològica. A dia d'avui, la Ribera d'Ebre compta amb varietats pròpies de gran qualitat en cultius com el de l'oliva que no s'estan dinamitzant suficientment tot i el seu gran potencial. A més de ser un sector en clar procés de creixement i d'assolir majors preus de mercat, aquests sistemes productius permeten la regeneració del sòl i el respecte per la conservació de l'entorn. La combinació de l'activitat agrària, apícola i la ramadera, amb el turisme rural o amb la transformació del producte primari permetria diversificar i incrementar els ingressos de les explotacions i avançar cap a un model de desenvolupament rural per aquells pobles amb un elevat pes del sector primari. En aquest sentit cal posar en valor els projectes de diversificació impulsats els darrers anys per tal de combatre la Sharga introduint nous cultius, com el del Kiwi, on hi ha una elevada demanda a Catalunya i de que n'és importadora.

6. Hi ha un ampli recorregut per a la diversificació econòmica, sobretot pel que fa al desenvolupament de la indústria agroalimentària, el turisme i la gestió forestal i dels espais naturals

Com apunten diversos agents de la comarca, l'especialització al sector energètic i industrial ha invisibilitzat tot un seguit d'activitats amb un gran potencial, que sí que s'ha aprofitat a les comarques de l'entorn. La manca de diversificació, a més, ha comportat desequilibris territorials, i dinàmiques més intenses de despoblament i de sobreenvelliment en el món rural. La diversificació permetria generar sinèrgies entre els diferents sectors. Exemple d'això és com l'explotació dels recursos forestals i la vinculació amb les tasques agrícoles pot reduir l'estacionalitat d'ambdós sectors, millorant l'estabilitat laboral i incrementant els ingressos de la població que hi treballa. El vincle entre el sector primari, la indústria agroalimentària i el sector turístic és encara més evident, essent la transformació dels productes primaris una manera de valoritzar l'agricultura, la silvicultura, l'apicultura i la ramaderia, impulsant una activitat industrial manufacturera amb una gran capacitat d'arrossegament d'indústries auxiliars i serveis de suport a la producció. Tancant el cercle, la consolidació d'una xarxa d'allotjaments vinculats al turisme rural permetria complementar els ingressos del sector primari, esdevenint una via de comercialització dels productes elaborats a la mateixa comarca.

L'evidència empírica posa de manifest que els territoris amb base agrària són capaços de generar més valor afegit i de capturar majors nivells de renda per a la seva població a través de la transformació dels productes obtinguts del sector primari i la diversificació de la producció. Davant del repte al que ha de fer front la Ribera d'Ebre, el desenvolupament d'aquesta indústria agroalimentària serà un factor clau per a garantir el futur de la comarca. Aquest sector, a més, ha estat una de les dues úniques activitats

industrials que durant l'última dècada han tendit a créixer, evidenciant el potencial de la indústria agroalimentària a la comarca.

Malgrat ser la palanca per la transformació de tota la cadena de valor i per aquells pobles rurals que depenen principalment dels recursos endògens, la indústria agroalimentària de la Ribera d'Ebre té el mateix pes que al conjunt de la Demarcació, mentre al Prioritat el pes del sector és 7 vegades superior al de la Demarcació i a la Terra Alta és 2,8 vegades més.

També es detecten importants oportunitats de desenvolupament en la vinculació entre la ramaderia extensiva, la conservació i la cura dels boscos i la transformació del producte primari (llet, formatges, etc.).

L'escassa dimensió de les noves iniciatives de transformació agroalimentària obliguen a mancomunar recursos, espais, maquinària i serveis, distribuint així els costos i riscos que acompanyen a la posada en marxa de qualsevol iniciativa.

Com es deia anteriorment, la vinculació entre el desenvolupament del sector turístic, el sector primari, la petita indústria agroalimentària, el comerç local i el sector cultural i associatiu és un element clau per a la generació de sinèrgies mútuament beneficioses entre les activitats, creant un entorn que facilitaria la posada en marxa de noves activitats de transformació i permetria diversificar i incrementar els ingressos de les activitats vinculades al turisme rural.

En aquest mateix sentit, tot i la dinàmica expansiva, s'observa un escàs desenvolupament de les activitats lligades al turisme, com són l'hoteleria i la restauració en comparació a l'evolució que han registrat aquestes en les comarques veïnes. Activitats molt lligades també als actius naturals i paisatgístics.

Tot i ser una de les comarques de Catalunya amb un menor percentatge de superfície d'espais naturals protegits, la Ribera d'Ebre gaudeix d'espais amb un important valor ecosistèmic i paisatgístic com és la Reserva Natural de Sebes i el bosc de ribera i les illes del riu Ebre. L'explotació d'aquest entorn com un actiu local pot ser una oportunitat pel sorgiment de noves activitats generadores d'ocupació al territori. Municipis com la Torre de l'Espanyol, Vinebre, Ginestar o la Palma d'Ebre compten amb percentatges significatius de superfície protegida en relació als respectius termes municipals. Fins al moment, però, la prioritització de l'activitat industrial ha deixat en un segon terme el component de preservació com a reclam turístic. El projecte d'ampliació del Parc Natural dels Ports obre una important finestra d'oportunitat en aquest mateix sentit.

Ara, però, es comença a treballar en el posicionament de la comarca com a destí turístic de qualitat en base al paisatge i la qualitat de l'entorn i dels productes de la terra, articulant l'oferta turística entorn al riu com a eix vertebrador de la comarca. En aquesta articulació és clau el paper del municipi de Miravet, que és el principal receptor de turistes a la comarca en l'actualitat, així com el treball amb les comarques veïnes en l'impuls de l'enoturisme o l'oleoturisme. També ho són les iniciatives impulsades els darrers anys en l'àmbit del cicloturisme, el senderisme o el foment del coneixement dels productes de proximitat (DEGUSTA). En aquesta mateixa via de vinculació de l'esport amb la salut i la natura es troben les iniciatives relacionades amb les competicions esportives i amb la navegabilitat del riu Ebre, aquest darrer un aspecte de gran importància si es tenen en compte les inversions realitzades fins al moment i el potencial de dinamització socioeconòmica tant de les activitats esportives i turístiques, com dels sectors complementaris.

La valorització de la pedra seca i del patrimoni històric i cultural que van llegar la Guerra Civil i les Guerres Carlines també permetrien crear rutes històrico-culturals que connectessin la Ribera d'Ebre amb les comarques de l'entorn.

Així doncs, la Ribera d'Ebre encara disposa d'un gran recorregut per endavant per posar en valor el seu propi patrimoni natural, cultural i històric, tant per a atraure nova població permanent i temporal, com per a incrementar la confiança de la ciutadania en les oportunitats que ofereix la comarca.

7. El desplegament de les renovables tal i com s'està implantant, podria posar en perill la viabilitat futura d'altres activitats essencials per a la diversificació productiva de la comarca

Les potencialitats de la indústria de la transformació agroalimentària i del sector turístic poden xocar amb l'expansió de projectes en l'àmbit de la producció d'energies renovables. El context d'empitjorament generalitzat de les condicions laborals al sector primari i de constant abandonament de l'activitat agrària i ramadera genera l'escenari idoni per a la proliferació d'instal·lacions de producció d'energies renovables atès que el preu de sòl és un factor rellevant junt amb les condicions climàtiques. Davant les dificultats que experimenta l'activitat primària, el lloguer o venda de la terra per a la implantació de parcs eòlics i solars esdevé una alternativa per a l'extracció de rendes per part de la propietat del sòl i també pels ingressos de les administracions locals que provenen dels impostos. Aquestes activitats, però, suposen un elevat consum de sòl que acaba repercutint en un increment del preu de la terra, amb el qual la pagesia no pot competir, generant un efecte substitució de l'activitat primària cap a la producció energètica, accelerant l'abandonament de l'activitat i alimentant la dinàmica negativa en la que es troba el sector primari i l'àmbit rural. Els parcs eòlics i solars també són consumidors de paisatge, un fet que, a un territori en el que es vol apostar per la valorització de l'entorn i la relació amb la natura, xoca amb la possibilitat de desenvolupar altres activitats econòmiques més respectuoses amb el medi ambient. El sobredimensionament i l'excessiva concentració d'aquestes activitats a zones concretes del país – com està sent en les Terres de l'Ebre i especialment a la Ribera d'Ebre - acaba perjudicant greument al territori i tenint aportacions positives negligibles en termes d'ingressos i llocs de treball. Tenint en compte que els paisatges naturals són paisatges culturals, la delimitació dels espais agraris i la limitació del seu ús exclusivament a l'activitat agrícola permetria excloure el sòl agrari de la producció energètica, limitant la competència per un recurs escàs com és el sòl.

DES DE LA PERSPECTIVA DE L'OCUPACIÓ I LA FORMACIÓ PEL TREBALL

8. L'atonía empresarial registrada els darrers anys i el procés de desindustrialització que viu la comarca, està conduint a una situació on els col·lectius més vulnerables i el conjunt de la ciutadania té dificultats per desenvolupar el seu projecte laboral a la Ribera d'Ebre

Pel que fa a la capacitat de generació d'ocupació del teixit empresarial comarcal s'observa un estancament important, tot i l'augment de la productivitat. De fet, aquest augment de la productivitat es degut al sector energètic, que té una rellevància cabdal en la configuració del PIB comarcal. El més preocupant és la destrucció de teixit empresarial que registra la comarca des de 2017, coincidint amb la desindustrialització d'ERCROS. Davant aquest context econòmic advers en relació a l'ocupació i el teixit empresarial, la població resident ha cercat ocupació en els mercats laborals d'altres comarques. Així, l'evolució de la població ocupada resident manté una dinàmica positiva des de 2014, tot i que a partir de 2017 mostra majors dificultats per seguir la senda del creixement, denotant un cert estancament que també s'observa al conjunt del Principat, tot i que amb menor intensitat, i que avança l'esgotament del cicle econòmic de creixement iniciat el 2013.

Així, l'any 2019 la població en edat de treballar de la comarca se situa en unes 14 mil persones, la força de treball en gairebé 10 mil persones i els llocs de treball localitzats uns 7 mil. Així, el teixit empresarial i públic de la comarca genera ocupació pel 46% de la població en edat de treballar. Aquesta relació és de les més baixes en el conjunt de comarques catalanes. A més, s'estima que unes 1.800 persones ocupades residents a la comarca tenen el seu lloc de treball en una altra comarca, el que suposa gairebé un 20% de

la població ocupada resident. Per municipis, són Flix i Móra la Nova, els que presenten un saldo negatiu més gran entre llocs de treball i població ocupada. En conseqüència, la població resident a la Ribera d'Ebre depèn en gran mesura dels mercats laborals d'altres territoris. Una dependència que, presumiblement, s'anirà incrementant si es manté la dinàmica de destrucció d'empreses i ocupació dels darrers anys.

La principal amenaça se situa doncs en la manca d'oportunitats laborals que és en bona part fruit de la desindustrialització que registra la comarca i de l'escassa diversificació de l'economia comarcal. L'excessiva dependència de la comarca d'un reduït nombre d'activitats econòmiques limita les oportunitats laborals i exclou a la població activa que desitja treballar en altres sectors econòmics. Per tal d'incrementar les oportunitats laborals i que aquestes donin resposta a les necessitats de tots els perfils de població, cal diversificar l'estructura productiva impulsant noves activitats econòmiques, algunes d'elles ja apuntades en l'apartat anterior.

Els col·lectius més afectats per l'atonía empresarial dels darrers anys són, en aquest ordre, la població estrangera, els joves i, per últim, les dones. Evidenciant de major a menor grau aquesta vulnerabilitat davant un mercat laboral que ofereix escasses oportunitats. Així, la taxa de participació en l'ocupació de la població estrangera respecte a la nacional és 25 punts percentuals menor a la dels seus homònims, i de gairebé 30 punts percentuals entre els joves (menors de 30 anys) i el col·lectiu 30-44 anys que ostenta la major ocupació, o de 10 punts percentuals entre dones i homes. És a dir, la taxa d'ocupació de la població estrangera és del 38,8% front el 64,1% de la nacional, la dels joves és del 39,2% front el 68,9% del grup de 30-44 anys, o la de les dones és del 54,0% front el 64,4% dels homes. En tots aquests col·lectius, a més, s'observa una situació d'empitjorament en la seva participació en l'ocupació els darrers anys, evidenciant que són la baula més feble de la crisi del model de desenvolupament registrat, sent els joves els que experimenten un deteriorament més notable en la seva participació en el mercat de treball.

9. L'impuls de l'agricultura i els serveis són clau per a l'ocupació d'aquests col·lectius

A nivell sectorial s'aprecia una participació desigual d'aquest col·lectius. Uns col·lectius que tenen una major participació de sectors que mostren un menor desenvolupament a la comarca i una major precarietat laboral que afecten als seus ingressos i la seva estabilitat laboral. La distribució de la població ocupada per sexes mostra com la proporció d'homes que treballen al sector Serveis és inferior al 50%, davant del 86,9% de les dones. A la Indústria es a l'inrevés i només el 5,6% de les dones ocupades hi treballa, davant del 21,9% dels homes, quatre vegades més. En el cas la població amb nacionalitat estrangera, més d'un terç de la població amb nacionalitat estrangera treballa al sector primari, davant de només el 7,8% del pes d'aquest sector entre la població nacional.

El major desenvolupament dels sectors i activitats dels que participen més les dones i la població estrangera i la millora competitiva d'aquestes activitats i en paral·lel de l'ocupabilitat d'aquests col·lectius, afavorirà el seu accés a l'ocupació. Es el cas de la població estrangera que té un important pes al sector agrari. Un sector que els darrers anys ha estat perdent competitivitat. La millora de la competitivitat d'aquest sector i el revertir l'abandonament de l'activitat agrària afavoriria l'ocupació d'aquest col·lectiu i ajudaria a reduir la desigualtat de la seva participació del mercat laboral. Impuls que també ha de suposar una millora d'ingressos i estabilitat laboral d'un col·lectiu que esta sent especialment afectat per la COVID-19. En el cas de la població femenina, s'observa una important participació al sector serveis, evidenciant que l'impuls d'aquest sector és clau per aquest col·lectiu.

10. La manca d'oportunitats laborals en el cas dels joves té dues vessants. D'una banda incentiva el seguiment dels estudis professionalitzadors entre la població jove. I de l'altra, dificulta la seva retenció i l'atracció de talent. Tanmateix, la conseqüència més notable se situa en la manca de relleu generacional que ja es respira a les empreses i en determinats sectors econòmics

El seguiment dels estudis postobligatoris per part de la població jove de la comarca és clarament superior al de la resta de la demarcació i de Catalunya. Aquest fet sovint es relaciona amb l'escassetat

d'oportunitats laborals al territori, però també amb una important acumulació de capital humà que pot generar oportunitats de desenvolupament en el mig i llarg termini. Per a que l'educació superior acabi esdevenint una oportunitat cal que la població jove de la comarca trobi oportunitats per a desenvolupar-se professionalment en empreses de dimensió mitjana i gran, les quals permeten majors trajectòries professionals. No obstant, la Ribera d'Ebre no compta amb un volum suficient d'aquestes empreses, ja que el teixit empresarial de la comarca està format majoritàriament per empreses de petites dimensions.

Així, la majoria de joves segueixen un itinerari professionalitzador, a diferència de la població adulta que presenta nivells educatius de secundària obligatòria o inferiors. No obstant, el col·lectiu de joves són els que tenen una evolució demogràfica més negativa als darrers anys, especialment la franja de 20-29 anys. Aquest fet evidencia que a la Ribera d'Ebre s'està produint una fuga de talent un cop els joves finalitzen els seus estudis professionalitzadors. A que es produeixi aquesta diàspora ajuda el fet que cada any gairebé 500 joves residents a la comarca es matriculen en estudis universitaris als campus universitaris de Tarragona i Barcelona. I que el 77% dels joves que estudien cicles formatius de grau superior ho fan fora de la comarca, o el 62% dels que estudien cicles de grau mig.

Aquesta pèrdua de població jove està relacionada en que la majoria de l'ocupació es concentra en microempreses en les que les possibilitats de desenvolupar-se professionalment són baixes. La manca de diversificació existent tampoc ajuda a retenir-los, ja que més enllà del sector energètic, les alternatives de treball assalariat són poques (tan sols en empreses com Manuel Vilaseca, Adobinve i ITP). Aquest fet s'ha de sumar que a la central nuclear i a la fàbrica d'ERCROS ja no generen nous llocs de treball i més aviat són empreses que estan en procés de reducció de plantilla i, en molts casos, no hi ha reposició de les jubilacions.

D'aquesta manera, les generacions més formades marxen del territori davant de la manca d'oportunitats laborals i de desenvolupar-se professionalment. L'única manera de retenir-los seria que la comarca els proporcionés un entorn procliu a la innovació i l'emprenedoria que els permetés créixer professionalment. En aquest sentit, el desplegament de la tecnologia 5G i la consolidació dels espais de coworking i viviers d'empresa són elements que poden ajudar a possibilitar l'arrelament de la població al territori i l'atracció de nova població i activitats econòmiques a la comarca. No obstant això, a aquests espais físics i infraestructures cal dotar-los de dinamisme i activitats proclius a la col·laboració i el reciclatge permanent. Així, si la Ribera d'Ebre és capaç de generar oportunitats laborals de qualitat, tindrà més fàcil atraure a població formada que desenvolupi els seus projectes vitals a la comarca.

Una de les conseqüències més notables d'aquesta diàspora de gent jove és la dificultat pel relleu generacional que ja s'apunta en diferents sectors econòmics. Així, l'any 2019 per cada jove en el cohort que compleix l'edat per entrar al mercat laboral (16-19 anys), n'hi ha dues persones del cohort que entra en l'edat de la prejubilació (60-65 anys). Aquest relleu és clau, no només pel fet de garantir la mà d'obra suficient per al teixit empresarial i garantir la seva viabilitat futura, sinó que els cohorts més joves són els que tenen més estudis professionalitzadors, incidint notablement en la millora competitiva de l'economia comarcal i en els processos de digitalització i d'introducció d'innovacions. En aquest sentit, cal assenyalar les iniciatives impulsades els darrers anys per revertir aquesta dinàmica, com és el cas del projecte LEADER ODISSEU, impulsat pels grups d'acció local catalans que acompanya als i les joves interessats en conèixer millor les oportunitats que hi ha als entorns rurals per a desenvolupar-hi el seu projecte professional.

11. Articular una economia diversificada depèn de la capacitat d'emprendre i cercar noves vies al desenvolupament econòmic de la comarca

Històricament el desenvolupament econòmic i la creació d'ocupació a la comarca ha registrat una forta dependència de l'arribada d'inversions externes i en poca mesura de l'aprofitament dels recursos endògens i de l'impuls de projectes per part de la població i les institucions. Així, els llocs de treball assalariats estables i ben remunerats han generat un efecte desincentivador de l'emprenedoria i d'assumpció de riscos. A aquest fet s'hi afegeix un cert desencís instal·lat en la mentalitat col·lectiva arran

de l'episodi de tancament d'empreses i de pèrdua de treball assalariat de la darrera dècada. Tampoc ajuda a crear un clima procliu la fuga de talent jove. Els joves són en definitiva els que poden generar un mercat de béns i serveis més sofisticats incorporant tecnologia i coneixement.

El treball per compte propi presenta una preocupant tendència a la baixa des de l'any 2008, passant de 2.265 a 1.797 afiliacions el 2019. D'altra banda, la Ribera d'Ebre és la segona comarca amb un nivell més baix d'emprenedoria, amb 8,1 societats constituïdes per cada deu mil habitants. Així, es constataria un context poc favorable a l'emprenedoria i a l'autoocupació que cal revertir amb l'objectiu d'aconseguir impulsar la diversificació de l'economia comarcal. Per això cal posar en marxa instruments que donin suport a l'emprenedoria i la visibilització de les iniciatives empresarials existents, així com als projectes tractors que poden ser un revulsiu per a canviar estereotips imposats dels darrers anys, com són per exemple el projecte d'Àrea 5G i els nous projectes vinculats a la reconversió del sector energètic i industrial.

12. Caldrà adaptar l'oferta formativa a les noves fonts de diversificació de l'economia comarcal i als projectes estratègics de reindustrialització

L'oferta formativa de la comarca se centra en l'electricitat, la mecànica de l'automòbil i el manteniment industrial, les activitats administratives, la gestió de xarxes informàtiques i els serveis socioculturals i a la comunitat. Aquestes formacions no necessàriament coincideixen amb els requeriments formatius del teixit productiu de la comarca, generant així desajustos entre les qualificacions de la població, especialment de la població més jove, i el mercat de treball. La necessitat de desplaçaments importants per a accedir a determinades formacions pot desincentivar el seguiment d'alguns estudis per a aquells col·lectius amb menor accés al transport privat. Això acaba repercutint negativament en l'ocupabilitat d'alguns grups de població, reproduint situacions de desocupació i de precarietat laboral.

La inexistència de formació relacionada amb els sectors en els que la comarca presenta majors nivells d'especialització o de potencial desenvolupament frenen la possibilitat de millorar la competitivitat del teixit empresarial local i d'impulsar nous sectors de creació d'ocupació. És el cas de la formació en les famílies professionals agràries i en l'àmbit de la transformació agroalimentària, que permetria modernitzar i professionalitzar les explotacions agràries existents i impulsar les iniciatives empresarials de transformació, activitats en el que la comarca presenta un elevat potencial encara per desenvolupar. Però també en l'àmbit del turisme, de les activitats esportives i la protecció del medi ambient. D'altra banda, davant del repte que suposa el procés d'envelliment demogràfic, té sentit reforçar les formacions en atenció a la dependència i d'animació sociocultural que actualment s'imparteixen a la comarca. L'altra àmbit on segurament caldrà un reforç si es volen obtenir efectes multiplicadors és en l'àmbit de les TIC, família que és clau per al procés de digitalització de l'economia però també pel reforç del projecte d'Àrea5G. L'altre àmbit clau seria el relacionat amb la reconversió del sector energètic.

DES DE LA PERSPECTIVA SOCIAL I DEMOGRÀFICA

13. A diferència d'altres comarques catalanes on la recuperació econòmica registrada entre 2013 i 2019 ha comportat un creixement poblacional, la Ribera d'Ebre segueix perdent població en un context de crisi del model econòmic vigent

A començaments de la dècada dels 2000s, l'arribada de població estrangera atreta per un cicle econòmic expansiu va impulsar el creixement demogràfic de la comarca. Amb l'explosió de la bombolla immobiliària i l'inici de la gran recessió al 2008 l'onada migratòria es va frenar, donant pas a una cert retrocés del nombre de persones residents a la comarca d'origen estranger. Això, juntament amb l'envelliment, la baixa taxa de creixement natural de la població i l'èxode rural, han fet que des del 2011 la comarca experimenti una constant pèrdua de població que ha suposat una disminució de més de dos

mil habitants en la darrera dècada, un 8,9%. 9 dels 14 municipis de la comarca han perdut més d'un 10,0% de la població durant aquest període.

A molts territoris, el període de recuperació econòmica que ha tingut lloc entre els anys 2013 i 2019 ha anat acompanyat d'un nou procés de creixement demogràfic fruit, per exemple, de l'atracció de població gràcies a la generació d'oportunitats laborals o als fluxos de població que han generat les noves dinàmiques metropolitanes. La Ribera d'Ebre, però, no ha format part d'aquests processos i ha seguit perdent població. El fet de que la comarca no hagi experimentat un procés de recuperació econòmica com sí que s'ha donat a altres territoris, pot ser un dels factors que ha limitat les possibilitats d'atracció i recuperació de població. La generació d'oportunitats a la comarca esdevé, doncs, un dels factors clau per a impulsar el creixement demogràfic.

14. La pèrdua de població afecta principalment la població jove i els pobles més petits, accelerant el procés d'envelliment, i les necessitats que s'hi associen, a les localitats menys poblades

La Ribera d'Ebre és juntament amb el Priorat i la Terra Alta una de les comarques de la Demarcació amb menor densitat poblacional (27,2, 18,8 i 15,89hab./km² respectivament davant els 53,9hab./km² de les Terres de l'Ebre o 127,7hab./km² de la demarcació), un fet que es troba fortament correlacionat amb el procés de regressió demogràfica, en tant que han estat les comarques menys densament poblades de Catalunya les que han registrat majors pèrdues de població. Aquest fet estaria apuntant a una sortida de població d'aquestes comarques cap a altres territoris de caràcter més urbà, amb majors densitats de població, oferta de serveis, empreses i institucions més grans on desenvolupar carreres professionals, etc. Tanmateix, alhora que les comarques menys densament poblades han perdut més habitants, han estat les localitats més petites d'aquestes comarques les que han experimentat una dinàmica més regressiva des del punt de vista demogràfic. Així, mentre que municipis com Rasquera, Ginestar, Miravet o la Palma d'Ebre perdien entre un 15,1% i un 29,4% dels seus habitants, localitats com Móra d'Ebre, Móra la Nova o Ascó han vist com la seva població queia molt menys, s'estancava o fins i tot creixia.

Així doncs, la Ribera d'Ebre experimenta dues dinàmiques de despoblament. D'una banda, hi ha un moviment cap als pobles més grans, amb major oferta d'habitatge i amb més serveis i oportunitats, alhora que es dona un procés de sortida de població cap a altres comarques. Això fa que, en termes generals, siguin aquests pobles més petits, més orientats a l'agricultura i amb menors oportunitats laborals, els que registrin majors pèrdues de població en els últims anys. Aquesta dinàmica està molt vinculada al procés de pèrdua de població jove que experimenta la comarca, com a resultat de la sortida d'aquests grups de població a estudiar a comarques amb una major oferta, com són el Tarragonès, el Barcelonès, el Segrià, el Baix Camp o el Vallès Occidental. L'escassetat d'oportunitats laborals a la comarca i les dificultats per a trobar un entorn en el que desenvolupar-se professionalment, fan que una bona part d'aquest jovent acabi fixant la seva residència i el seu projecte vital a altres territoris.

Aquest darrer punt, juntament amb l'estructura demogràfica de la comarca, té com a conseqüència un procés d'envelliment de la població. Un procés que, segons apunten les projeccions de població, tendiria a accentuar-se en els propers anys, com a conseqüència d'un continu flux d'emigració de la població més jove i d'envelliment de la població resident.

15. Amb una població cada vegada més envellida, la Ribera d'Ebre ha de fer front al repte demogràfic que suposa l'envelliment i la pèrdua de població, així com la pèrdua de teixit social i de serveis

El repte demogràfic és un dels principals desafiaments que ha d'abordar la comarca en les properes dècades. Partint d'un perfil demogràfic més envellit que el de la resta de la demarcació, en els últims anys el pes de la població de més de 65 anys no ha deixat de créixer, així com el de la població de més de 85 anys. De fet, municipis com la Palma d'Ebre o Rasquera, ja compten amb més d'un 30,0% de població amb més de 65 anys. Aquesta dinàmica posa en risc el relleu generacional de moltes activitats econòmiques, especialment al sector agrari i ramader, però també del relleu del món associatiu, que dona vida a tot un seguit d'activitats culturals, polítiques, esportives, etc. i també en el comerç, que és clau pel manteniment

de serveis bàsics en el món rural. L'envelliment i la falta de relleu posa en risc no només la continuïtat de tot un seguit d'activitats, sinó també la vida, el dinamisme i la vitalitat dels pobles de la Ribera d'Ebre.

Davant d'una població amb edats cada vegada més avançades, cal garantir que aquest envelliment sigui de qualitat. Per fer-ho, és necessari que els serveis socials, sanitaris, culturals, d'esbarjo, etc. siguin accessibles a tothom mitjançant una distribució equitativa d'aquests pel territori i oferint serveis de transport amb condicions adequades en preu, horaris i freqüències. Un altre punt central serà l'atenció a la dependència, un sector en el que caldrà créixer tant en quantitat com en qualitat per a donar resposta a les futures necessitats de la ciutadania. En aquest sentit, la comarca ha tendit a incrementar l'oferta de places de residències i centres de dia, però cal abordar la situació des d'una perspectiva holística per tal de respondre de manera adequada al repte que es planteja, per exemple, trobant l'encaix entre la demanda de serveis d'atenció a la dependència i l'oferta formativa de la comarca. En definitiva, cal que la comarca es planteji l'objectiu ineludible de garantir un envelliment actiu i una qualitat de vida adequada per a la seva ciutadania.

16. La desconexió nuclear comporta el risc de que s'accentui el despoblament si no es duen a terme polítiques per contrarestar la destrucció d'ocupació que anirà associada

Els procés de desconexió dels dos grups nuclears d'Ascó, previst pels anys 2030-2032, provocarà que uns anys abans hi hagi un estancament i un declivi progressiu de l'ocupació que genera aquesta activitat a la comarca, ja que davant el fi de l'activitat s'aturaran progressivament les noves inversions a les centrals i algunes tasques de manteniment. Un cop es produeixi la desconexió hi haurà una davallada important de llocs de treball, que no serà total ja que determinats serveis s'han de mantenir com si les plantes estiguessin operatives fins a l'inici del desmantellament. El temps que duri el període de transició (des de la desconexió fins a l'inici del desmantellament) serà determinant per mantenir o perdre gran part del talent que ha acumulat la Ribera d'Ebre en especialitzacions professionals vinculades al sector energètic, ja que un cop s'iniciï el desmantellament s'obrirà un nou termini d'activitat elevada. No obstant, aquesta etapa no serà tan intensiva en demanda de mà d'obra ni tindrà un impacte a llarg termini, ja que en pocs anys disminuirà ràpidament. A més a més, els perfils laborals necessaris no seran ben bé els mateixos que els que genera el funcionament de les centrals.

Per tant, sense un procés de reconversió que permeti la reubicació de les persones que actualment treballen en la producció d'energia nuclear, la majoria dels llocs de treball desapareixeran, fent que una part de la població que hi treballa i els seus entorns familiars puguin tenir incentius per marxar de la comarca (de fet s'espera que molts dels treballadors s'acabin recol·locant en altres establiments del grup que explota la central nuclear). A més, més enllà dels llocs de treball directes que puguin desaparèixer, l'activitat nuclear s'envolta d'un seguit d'activitats auxiliars de manteniment, neteja, seguretat, enginyeria, etc. que generen un ecosistema empresarial complementari que també tindrà dificultats per a superar el daltabaix que suposarà el tancament. Finalment, els elevats ingressos salarials de la població ocupada a la central també tenen una repercussió directa sobre el consum de béns i serveis a la comarca, alimentant un seguit d'activitats que també es veuran indirectament afectades, accelerant aquest procés de despoblament si no s'impulsen alternatives que puguin contrarestar-ho.

DES DE LA PERSPECTIVA MEDIAMBIENTAL

17. L'abandonament del sòl agrícola i la pèrdua de diversitat que experimenta la Ribera d'Ebre són ahora reptes i oportunitats per a la prevenció d'incendis, la millora de la confiança en la comarca i l'impuls d'un nou model de desenvolupament vinculat amb la cura del medi ambient

Tot i ser una de les comarques amb major percentatge de sòl rústic, la Ribera d'Ebre se situa entre les comarques de Catalunya amb menor percentatge de sòl amb algun tipus de protecció (Xarxa Natura 2000, PEIN, etc.). La valorització del patrimoni natural mitjançant les figures de protecció i de gestió d'aquests

espais pot ser un mecanisme per a impulsar la confiança en el futur comarcal, la cohesió territorial, l'emprenedoria i la diversificació de l'economia de la Ribera d'Ebre, obrint noves oportunitats de negoci alhora que es garanteix la protecció del medi. Tanmateix, per a que això sigui possible cal una implicació directa de les administracions locals i comarcals.

La pèrdua de gairebé el 50% del sòl agrícola en les darreres quatre dècades (49,5%) genera importants afectacions sobre diferents dimensions. D'una banda, la disminució del sòl agrícola evidencia l'abandonament d'un sector tradicional com és el de l'agricultura i d'altres activitats que s'hi relacionen. L'abandonament dels camps, a més, genera canvis en el paisatge de la comarca, reduint el control sobre l'entorn i incrementant el risc i la vulnerabilitat davant dels incendis. En aquest sentit, la Ribera d'Ebre ha vist com en l'última dècada fins a un 7,0% de la seva superfície ha estat directament afectada per incendis. Aquesta xifra és encara més alarmant si es té en compte que és el valor més alt de Catalunya, situant a la Ribera d'Ebre com la comarca més afectada pels incendis en els 10 últims anys. Aquesta posició es deu en gran part a l'efecte d'un únic incendi, el que va tenir lloc l'any 2019.

D'altra banda, la disminució del sòl agrícola suposa la pèrdua d'oportunitats de desenvolupament econòmic per a la comarca, en tant que les terres abandonades podrien ser emprades per explotacions de l'entorn, millorant la productivitat d'aquestes a través de la generació d'economies d'escala. No obstant, bona part de l'activitat agrícola de la comarca té un paper secundari o complementari. És a dir, les explotacions agrícoles –que són majoritàriament de caire familiar- han esdevingut pels seus propietaris el complement salarial d'una altra activitat principal, reforçant aquesta dinàmica d'abandonament de l'activitat i de baixa productivitat i valorització.

18. Lligat amb el punt anterior, hi hauria el potencial energètic derivat de l'explotació forestal, on la comarca presenta d'entrada un potencial desenvolupament

Amb més de 51 mil hectàrees de bosc, la Ribera d'Ebre és la 15a comarca de Catalunya amb major superfície forestal. Per aprofitar aquesta oportunitat, cal analitzar quina és l'estructura de la propietat forestal i quines són les característiques predominants dels boscos de la comarca per tal de conèixer el seu potencial energètic i les oportunitats de desenvolupament de noves activitats d'explotació forestal. Relacionant aquests elements amb el punt anterior. L'aprofitament dels recursos forestals pot ser, a més d'una activitat generadora d'ocupació, una manera de gestionar uns boscos que s'han evidenciat com a especialment vulnerables davant del risc d'incendis.

Segons els estudis realitzats a la comarca, la Ribera d'Ebre compta amb una gran potencialitat de desenvolupament de la biomassa per a usos tèrmics, amb capacitat per a cobrir tota la demanda potencial tant de l'activitat econòmica com de l'activitat residencial dispersa. L'aprofitament forestal, a més de netejar i millorar la qualitat dels boscos de la comarca i de reduir el risc d'incendis, podria impulsar la recuperació de parcel·les agrícoles en desús per a la implantació de cultius forestals tant de secà com de regadiu.

L'actual explotació forestal per part d'empreses foranies, sovint amb pràctiques no sostenibles i afectant negativament a la salut dels boscos, evidencia les potencialitats del sector. És per això que cal crear plans de gestió forestal que involucrin els agents de la comarca per tal d'aconseguir una millora progressiva de la salut dels boscos, evitant la sobreexplotació forestal i retenint les rendes que pugui generar l'activitat al territori. L'impuls del clúster de la biomassa podria facilitar la incorporació de criteris de sostenibilitat i d'eficiència energètica als edificis públics de la comarca, ajudant així a la consolidació i al creixement del sector. L'explotació i la gestió forestal, a més, generen importants sinèrgies amb els sectors agrari i ramader, que poden reduir l'estacionalitat de les tasques agrícoles combinant-les amb les feines forestals i contribuir a la neteja dels boscos amb la pastura dels ramats. En qualsevol cas, cal trobar l'equilibri entre la gestió i l'explotació forestal d'una banda i, de l'altra, la conservació del medi natural, per tal de garantir-ne la preservació i la continuïtat del cicles naturals.

19. Un dels principals actius de la comarca és la qualitat del paisatge i de l'entorn natural

En els últims anys, els estudis d'ecologia i d'economia ecològica han començat a introduir l'anàlisi dels valors ecosistèmics en la valoració dels espais naturals i de determinades activitats humanes. És el cas de l'agricultura, la silvicultura, l'apicultura i la ramaderia que, més enllà de generar riquesa a partir de la venda dels seus productes, fan tot un seguit de serveis que acostumen a passar desapercebuts com són la prevenció d'incendis i riscos naturals, l'absorció i retenció d'aigua, la generació i conservació del paisatge o el seu valor cultural intrínsec amb la transmissió de coneixements i pràctiques tradicionals. Quelcom similar tindria lloc amb la valoració dels entorns naturals, com espais d'oci i salut per a les persones, capaçs de netejar l'aire de partícules contaminants, de generar paisatge, de retenir l'aigua i la humitat, etc. En aquest sentit, la qualitat del paisatge i de l'entorn natural de la Ribera d'Ebre són dos dels principals punts forts de la comarca, tant des del punt de vista ecosistèmic, com de la seva capacitat d'atracció de població que posi en valor aquests elements.

20. Els impactes negatius del canvi climàtic ja s'estan fent notar en la proliferació d'incendis i plagues

El canvi climàtic i de model energètic posen en risc el futur de la comarca, que es pot veure afectat per unes noves condicions climàtiques i per interessos especulatius sobre el sòl. Una mala gestió de la transició energètica és un risc important, ja que es pot tendir a models consumidors d'espai i territori que acabin perjudicant tant al medi ambient com a la identitat i a altres activitats econòmiques més vinculades al territori i amb major capacitat de creació d'ocupació a la Ribera d'Ebre. En qualsevol cas, com s'explicava anteriorment, cal fer front a aquest repte, en tant que una desconexió sense relleu pot suposar l'inici d'un procés d'empobriment de la població local.

El canvi climàtic suposarà per a les zones de clima mediterrani l'increment dels episodis i de la durada de les sequeres, que aniran acompanyats de fenòmens meteorològics extrems com els que ja s'han començat a registrar en els últims anys (temporal Glòria i d'altres). La inadequada gestió forestal actual, sumada a l'increment de les sequeres i l'empobriment del sòl fan que la Ribera d'Ebre sigui molt vulnerable, exposant-se a un risc extrem d'incendis. El canvi de les condicions climàtiques, a més, comportarà el sorgiment i l'expansió de noves plagues, que poden tenir efectes devastadors sobre el sector primari de la comarca.

DES DE LA PERSPECTIVA DE LES INFRAESTRUCTURES I SERVEIS

21. La Ribera d'Ebre presenta debilitats en la connexió a les vies de comunicació i logístiques que donen accés als principals mercats de clients i proveïdors a nivell català, estatal i internacional

La Ribera d'Ebre compta amb una posició geoestratègica que la situa a l'eix entre Catalunya, el País Valencià i l'Aragó, articulament un territori fortament interrelacionat per vincles culturals, històrics i comercials. La comarca es troba travessada per la N-420 que la connecta amb Reus i Tarragona i amb el sud de l'Aragó i la C-12 que l'enllaça amb Tortosa, Amposta i el País Valencià al sud i amb Lleida al nord. Tanmateix, el caràcter secundari d'aquestes vies de comunicació i l'aposta pel desenvolupament d'altres infraestructures de l'arc mediterrani han fet que no es desenvolupés tot el potencial articulador de la Ribera, excloent a la comarca d'algunes infraestructures de transport i comunicació vitals, tant en relació a la xarxa principal de carreteres com ferroviària.

La baixa densitat de població de la comarca obliga a cercar mercats de major dimensió amb majors nivells de demanda i on poder comercialitzar de manera més eficient els productes i serveis generats a la Ribera d'Ebre. En aquest sentit, la comarca també presenta certs desavantatges fruit de les dificultats d'accés a les principals infraestructures logístiques que posen a l'abast el comerç mundial, com són els ports i aeroports principals del país.

No obstant això, en l'àmbit del transport ferroviari de mercaderies cal posar en valor que el polígon d'ERCROS a Flix disposa d'accés directe, infraestructura que pocs polígons industrials disposen i que representa una avantatge competitiva important per a aquelles empreses que han de moure un volum important de mercaderies. D'altra banda, l'estació de Móra la Nova també disposa de terrenys adjacents amb accés ferroviari.

En l'àmbit ferroviari també cal assenyalar el projecte emmarcat en l'agenda catalana del corredor mediterrani d'implantació del 3r fil Saragossa-Reus-Sant Vicenç de Calders de conversió a l'ample mixt (ibèric i estàndard) dels dos corredors de via única que es dirigeixen cap a Saragossa per a l'encaminament de mercaderies en ample estàndard europeu que passaria per Flix i impulsaria clarament la competitivitat comarcal pel que fa a l'accés als mercats.

22. Un dels principals dèficits se situa en el transport públic

La comarca presenta una important manca de transport públic que dificulta la mobilitat tant interna com amb la resta de comarques de l'entorn. El dèficit se situa tant en les destinacions com en la freqüència i els horaris. Aquesta situació es fa més evident quan la població ha d'accedir a serveis especialitzats tant en l'àmbit sanitari com en el formatiu, a causa de la mala connectivitat entre els pobles i els nodes urbans que presten aquests serveis. Com s'ha comentat amb anterioritat és molt important la connexió amb Barcelona, Tarragona i Reus on hi ha una part important de joves que hi estudien, i també amb Tortosa com un dels principals nodes formatius de proximitat i que ofereix serveis sanitaris en algunes especialitats. El dèficit d'oferta formativa accentua encara més la necessitat de disposar d'una bona connexió en transport públic als nodes on es concentra l'oferta. Aquesta situació s'estén també a la cultura i l'oci.

Tot i que el transport públic és clau per accedir als serveis especialitzats i a l'oferta d'oci, cultural i comercial, també ho és per accedir a l'ocupació. Com s'ha comentat amb anterioritat, la comarca pateix un desequilibri entre la funció productiva i residencial, havent-hi més població que llocs de treball generats pel teixit productiu. Aquesta situació afecta principalment els col·lectius socialment més vulnerables i més dependents de l'oferta de transport públic, atès que són col·lectius amb índexs de motorització més baixos (joves, dones i població estrangera). En el moment en que l'oferta de transport públic genera costos econòmics i en temps importants, per aquests col·lectius que a més es concentren en els trams salarials més baixos, el cost-oportunitat de treballar deixa de ser atractiu.

23. La comarca presenta una bona dotació de serveis, però aquests corren el risc de no ser sostenibles si no es reverteix el procés de desindustrialització actual

La Ribera d'Ebre compta, en comparació a les comarques de l'entorn, amb una important dotació de serveis i equipaments educatius, esportius, de lleure, sanitaris, etc. També compta amb diversos espais que donen suport a l'activitat econòmica, com són el cas dels espais destinats a viviers d'empreses i coworking, que són clau a l'hora d'acollir a nova població que vulgui treballar des de la comarca i l'impuls de l'activitat emprenedora.

Que la dotació de serveis i infraestructures sigui una fortalesa de la comarca en bona part es deu als ingressos que reben els municipis de l'activitat de la central nuclear d'Ascó, les centrals hidroelèctriques a Riba-roja i Flix i d'ERCROS també a Flix. En el cas de Móra d'Ebre i Móra la Nova per la seva funció de node conjunt prestador de serveis a la comarca. No obstant això, en la resta de municipis - amb una estructura productiva basada en l'activitat agrària i menor capacitat de despesa i inversió -es produeix un greuge comparatiu important en la prestació de serveis degut a que no es dona aquesta concentració de teixit empresarial i els ingressos municipals són menors. Així, es produiria una desigualtat important en l'accés a aquests serveis en funció del poble on es resideix.

No obstant això, la Gran Recessió del 2008 que va comportar la desaparició de part important del teixit empresarial i posteriorment el procés de desindustrialització de l'enclavament industrial l'any 2017 a

Flix, amb el tancament de la planta de clor d'ERCROS, i la futura desconexió de les centrals nuclears d'Ascó, posen en risc el manteniment d'aquests serveis. Per això és important la cerca d'altres projectes que inverteixin en el territori i donin suport a la reindustrialització de la comarca, així com també és important l'impuls de serveis i infraestructures que donin suport a la diversificació econòmica; que ajudin a generar suficients oportunitats laborals i fixin població en el mig i llarg termini.

24. Un dels principals actius de la comarca se situa en la prestació de serveis de proximitat centrats en la persona

El coneixement mutu entre els diferents agents de la comarca que intervenen en la prestació de serveis a la Ribera d'Ebre facilita la interrelació i l'intercanvi d'informació, fent possible una intervenció més global sobre la persona. D'altra banda, el tracte més proper també es dona en una relació i una comunicació més directes entre la ciutadania i els ens públics de la comarca. Així, el territori també tendeix a ser acollidor per a les persones que hi arriben. Aquesta és una percepció que expressen les persones que han establert la residència a la comarca, que expressen que en l'àmbit urbà aquesta proximitat i accessibilitat dels serveis és menor.

L'altre element que també es valora molt favorablement és que aquests serveis presenten una menor congestió respecte a àmbits més densament poblats. És el cas de les ràtios d'alumnes per aula en l'educació infantil, primària i secundària, per exemple. Aquest marcat caràcter de proximitat amb un enfocament personalitzat, fruit d'una menor congestió, permet tractar cada situació de manera molt individualitzada, conduint a una millor qualitat en la prestació del servei. Un exemple d'això són les escoles rurals. Els serveis educatius, d'altra banda, són un factor clau en l'atracció de població jove que demanda projectes educatius innovadors pel seus fills, amb una atenció molt més personalitzada que la que s'ofereix en àmbits on aquests serveis estan més congestionats.

25. L'atracció de nova població requereix polítiques d'acollida i d'accés a l'habitatge

Per fer possible el posicionament de la Ribera d'Ebre com un entorn ideal on iniciar nous projectes vitals cal que la comarca aposti per la millora de la qualitat i l'oferta de serveis actualment disponible com a factor cabdal per a l'atracció de població. El baix preu de l'habitatge i la gran disponibilitat d'espais en desús obren la porta a la creació de nous habitatges i a l'atracció de noves activitats que s'hi vulguin localitzar. No obstant, cal que aquests espais i habitatges en desús es treguin al mercat i deixin d'estar immobilitzats i de ser inaccessibles per a la població en general (especialment per aquelles persones que no tenen un arrelament a la comarca i desconeixen els canals per accedir-hi), ja que, si no es porten a terme polítiques actives en matèria d'habitatge i rehabilitació, l'oportunitat de revertir el despoblament oberta per la covid-19 pot quedar desaproveitada. A més de l'habitatge, alguns dels factors d'atracció de població són l'existència de polítiques i serveis d'acollida i d'una xarxa de serveis de proximitat i de qualitat, amb una oferta formativa amb projectes educatius innovadors, un sistema de salut proper i poc congestionat, la disponibilitat d'activitats i espais d'oci, programes culturals atractius i per a diferents públics, etc.

Per últim, però no menys rellevant, cal assenyalar que la diversitat sexual, els nous models de família o unes expectatives de vida diferents a les hegemòniques basades en relacions en xarxa perpetuen les migracions entre el món rural i la ciutat. La visibilitat, el reconeixement de la diversitat i la sensació que hi ha menys control social a les ciutats esdevenen factors d'atracció cap a les àrees urbanes. El desmantellament de prejudicis, l'acceptació i el reconeixement de la diversitat i l'obertura a expectatives vitals diverses podrien ajudar a evitar la pèrdua de població local i a atraure'n de nova.

DES DE LA PERSPECTIVA DE LA GOVERNANÇA

26. La ciutadania manifesta un cert desencís que dificulta posar en valor les oportunitats que ofereix la comarca

En termes generals, en les darreres dècades el discurs imperant a la comarca ha estat instal·lat en un cert grau de desencís. Una sensació que es deu a la regressió econòmica viscuda des de 2008. Així, la comarca troba dificultats per a concebre els seus elements endògens com a oportunitats i es tendeix a esperar l'arribada de factors exògens que millori la situació de la Ribera d'Ebre. D'altra banda, hi ha una escassa valoració i coneixement de les oportunitats que ofereix la comarca, especialment entre els joves. Aquesta manca de confiança en les capacitats pròpies fa que sigui difícil impulsar nous projectes i alhora dificulta el retorn de la població de la comarca que ha marxat a estudiar o viure fora.

Tanmateix, la sensació majoritària per part dels agents consultats és que hi ha moltes possibilitats i molt a fer. El sector energètic i industrial ha invisibilitzat altres activitats que no s'han desenvolupat tant com a comarques de l'entorn. Així, a la Ribera d'Ebre hi ha molts nínxols de mercat que encara no s'han explotat. Exemple d'això és la indústria agroalimentària, la indústria manufacturera, el turisme o les activitats relacionades amb el medi ambient, poc desenvolupades a la comarca, i amb moltes oportunitats i sinèrgies amb sectors arrelats al territori. Al mateix temps, s'estan impulsant projectes de reindustrialització, com el del polígon d'ERCROS a Flix, l'ampliació del polígon d'Ascó, l'impuls d'iniciatives vinculades a l'hidrogen verd o l'Àrea 5G al polígon del Molló, que poden conduir a una modernització important de l'economia comarcal.

En conseqüència, hi ha suficients elements per revertir la sensació de desencís i per a que la comarca sigui vista com un territori d'oportunitats per a la seva ciutadania, explicant millor els projectes que sovint són concebuts per les institucions però que no arriben prou a la ciutadania. Una ciutadania a la que li costa entendre els beneficis que tindrà per a la ciutadania uns projectes que són tècnicament complexos i poc participats. També és important en aquest sentit donar a conèixer les experiències que ajuden a diversificar l'economia comarcal, promocionant i recolzant aquestes iniciatives mitjançant la creació d'infraestructures i serveis de suport. És a dir, també cal reforçar l'emergència de projectes de baix a d'alt, que fomentin la innovació, l'emprenedoria i la col·laboració, posant el focus principalment en els joves.

27. Manca de lideratge i consens territorial que aglutini estratègies i projectes

La inexistència d'una visió i uns objectius compartits pel conjunt de la comarca es veuen com una de les principals debilitats de la Ribera d'Ebre de cara al futur. Actualment, la manca de consens entorn a com fer front als reptes que té la comarca, fa que els diferents agents abordin aquestes problemàtiques de manera individual i sovint contradictòria. És per això que es veu necessari construir una diagnosi compartida entorn els principals reptes i les seves solucions, creant així una agenda compartida que permeti portar a terme una acció conjunta i efectiva de cara al futur.

La falta de consens respecte el model de desenvolupament de la Ribera d'Ebre que permeti avançar i fer front als reptes i oportunitats que té per davant i les polítiques atomitzades en les que cada poble/agent de la comarca aposta per mesures i accions diferents, frenen les oportunitats d'apostar per un desenvolupament sòlid i compartit. Tot i que s'ha avançat en el consens territorial respecte al procés de reindustrialització i futur energètic així com en relació al model de desenvolupament del món rural, cal encara una major definició del model pel qual es vol apostar. Aquest fet es constata en la dificultat d'establir consensos en relació als projectes que s'impulsen.

Un dels àmbits on no hi ha prou consens és en relació al desplegament de les renovables. Així, per alguns sectors de ciutadania es percep que l'aposta per una economia basada en l'energia i l'especulació al voltant d'aquesta activitat, pot portar a una massificació que perjudiqui el desenvolupament d'altres sectors i del model rural en general, així com el medi ambient. S'assenyala que aquestes activitats són molt

consumidores de sòl i paisatge i acaben perjudicant greument al territori sense repercutir positivament a la comarca. Per tant, si s'aposta pel desenvolupament de projectes en aquest àmbit cal una major concertació amb tots els agents del territori, si no, es corre el perill de generar el rebuig d'una bona part de la ciutadania a aquests projectes.

Per últim, assenyalar que la unitat d'acció i la concertació territorial són reclamades com la principal prioritat per a les més de cent persones que han participat en els tallers organitzats per a identificar els principals reptes que té la comarca i que responen majoritàriament al personal dels serveis públics i al teixit empresarial.

28. Major suport institucional al desenvolupament dels territoris afectats per la transició ecològica

Sovint es posa de manifest que els recursos generats per l'activitat nuclear a la Ribera d'Ebre no s'han utilitzat prou per a diversificar l'economia (s'han utilitzat principalment per dotar de més serveis a la ciutadania, uns serveis que en molts casos serà difícil mantenir si baixen els ingressos dels ajuntaments), fent molt més vulnerable la comarca davant de la futura desconnexió de la central nuclear d'Ascó.

La sensibilització de la Generalitat davant del context de la Ribera d'Ebre arran de la desconnexió de les nuclears el 2030 (Llei de l'impost nuclear), els mecanismes impulsats per l'UE per a una Transició Justa (que a Espanya s'estén a les centrals nuclears amb fons estatals) en forma d'ajuts per aquells territoris més afectats, a fi de mitigar l'impacte socioeconòmic de la transició i l'impuls del Ministerio para la Transición Ecológica y el Reto Demográfico a la transició energètica en àmbits com les energies renovables, la flexibilitat, infraestructures, xarxes intel·ligents i emmagatzematge, les comunitats energètiques locals i l'hidrogen renovable, obren una important finestra d'oportunitat per a la reconversió de la comarca.

Aquest és un context que permet afrontar importants projectes que donin suport a la diversificació econòmica i la reindustrialització de la comarca. Tanmateix, requereixen d'un gran consens, un important lideratge i suport polític per establir les relacions institucionals necessàries per aprofitar al màxim els recursos disponibles.

IMPACTE ECONÒMIC I SOCIAL DE LA COVID-19

29. La crisi generada per l'expansió de la covid-19 ha estat un nou factor d'estrès per a una economia que ja presentava importants dificultats de desenvolupament

El daltabaix que ha suposat la covid-19 per a la comarca ha estat un fort cop per a una economia que en els darrers anys ja mostrava dificultats per a registrar nivells de desenvolupament sostinguts. Les dades d'evolució d'indicadors com els llocs de treball, l'atur, el teixit empresarial o la contractació, evidencien com la Ribera d'Ebre no ha participat plenament en el procés de recuperació que s'ha donat entre els anys 2013 i 2019. Davant la tendència generalitzada a la recuperació dels nivells d'ocupació previs a la gran recessió del 2008, la comarca només ha aconseguit recuperar parcialment el treball assalariat, mentre que ha patit una constant pèrdua de treball autònom i de teixit empresarial.

L'impacte del coronavirus sobre l'economia comarcal ha suposat una nova càrrega sobre una economia molt vulnerable, accentuant la dinàmica negativa dels darrers anys. Així doncs, la crisi de la covid-19 planteja dos grans reptes pel territori. D'una banda, cal donar resposta a les necessitats immediates que imposa la crisi, garantint uns ingressos suficients i estables per a la població afectada, així com la supervivència del teixit productiu per tal de mantenir l'ocupació un cop superat el xoc negatiu. D'altra banda, l'evolució dels indicadors abans de la pandèmia evidenciaven la necessitat de plantejar canvis de caràcter estructural en el model de desenvolupament de la comarca que fomentin una major diversificació econòmica i la creació de llocs de treball, per tal d'incrementar les oportunitats laborals al

territori i facilitar la incorporació al mercat de treball de determinats col·lectius que actualment troben dificultats per a accedir a l'ocupació.

Malgrat el caràcter estructural d'alguns dels canvis necessaris, en el curt termini hi ha tres activitats que s'han vist molt afectades per les mesures d'aïllament social imposades per combatre la pandèmia, que són l'hoteleria, el comerç i les activitats culturals i d'entreteniment, a les quals s'hauria de donar suport pel seu potencial de desenvolupament en els propers anys.

30. Arran de la pandèmia l'estil de vida rural està cada cop més valorat i es percep com una oportunitat pel repoblament de la comarca

La pandèmia i les mesures per contenir-la com el confinament domiciliari, municipal o comarcal han posat en evidència la necessitat d'habitar en entorns saludables i de qualitat, que permetin mantenir el vincle imprescindible dels éssers humans amb la natura. L'aturada de l'activitat econòmica també va evidenciar la possibilitat de portar uns ritmes de vida més lents i amb menor estrès, posant de manifest la importància de la qualitat de vida i les relacions humanes. Tots aquests aspectes han fet guanyar rellevància als entorns rurals com a espais idonis on poder desenvolupar projectes vitals caracteritzats per la proximitat a la natura, uns vincles socials més sòlids, uns estils de vida més saludables, majors facilitats de conciliació familiar, serveis menys congestionats i amb una atenció més centrada en la persona, etc. La pèrdua de 90 mil habitants (una superilla) que va registrar la ciutat de Barcelona durant el 2020 i les dades de l'enquesta elaborada per l'Ajuntament en la que un 30% de la població de la ciutat manifestava interès en anar a viure a altres territoris, són proves del creixent interès pels entorns rurals per part de les persones i famílies que resideixen en ciutats i zones metropolitanes congestionades. En tot aquest procés, la digitalització està tenint un paper central, en tant que ha permès desvincular moltes tasques de localitzacions específiques, fent possible la descentralització de molts processos productius i facilitant el retorn de població, sovint amb elevats nivells formatius, a les seves comarques d'origen. S'obre així una gran oportunitat per a acollir tant a la població que retorna al seu territori on anteriorment no podia desenvolupar-se professionalment, com a la població nouvinguda que desitja una major qualitat de vida i un entorn més saludable on desenvolupar els seus projectes vitals.

31. La descoberta del món rural i l'entorn natural i la demanda de productes més saludables, sostenibles i de proximitat

Les restriccions a la mobilitat a les que ha obligat la pandèmia i les obertures parcials en moments puntuals com l'estiu de 2020 o la setmana santa de 2021 han obligat la població a gaudir de les seves vacances a llocs molt més propers. Aquest fet, sumat a l'interès per entorns poc massificats ha fet que una gran part de la ciutadania hagi descobert o redescobert parts de Catalunya i de la seva pròpia comarca que desconeixien. S'ha posat així en valor la proximitat i el propi territori, fent que zones abans desconegudes per a una part majoritària de la població hagin agafat un nou protagonisme. A més, en aquesta cerca per llocs poc congestionats també ha crescut la demanda de productes turístics saludables amb un creixent interès pels productes i els vincles locals i el respecte per l'entorn. Així doncs, s'obren moltes oportunitats en activitats turístiques vinculades al paisatge, la cultura i la història, les activitats a la natura, el turisme d'aventura, etc., activitats totes elles que tracen uns vincles més directes amb el propi territori i la gent que l'habita.

A més d'aquesta valoració de la proximitat i dels entorns naturals, s'està donant un canvi de tendència en el model de segona residència que pot repercutir més positivament sobre el territori. Les noves dinàmiques poblacionals iniciades arran de la pandèmia fan que el model de segona residència de caps de setmana pugui estar canviant cap a un tipus de visitant amb estàncies més llargues i amb una major vinculació amb el territori.

32. La covid-19 ha accentuat la necessitat de digitalització a tots els nivells: teixit empresarial, administració i ciutadania

Després del xoc inicial i del conseqüent desconcert generat per una situació imprevista i desconeguda, les empreses van haver d'adaptar-se ràpidament als constants canvis normatius i de context. La cerca de nous mercats de clients i proveïdors, els canvis organitzatius, la innovació en productes i serveis o la reorientació del negoci van estar a l'ordre del dia durant els mesos de la crisi sanitària. Un dels canvis més estesos va ser la digitalització de les empreses. Els diferents graus de digitalització que es venien reclamant com un dels eixos de la competitivitat empresarial del futur s'han vist fortament accelerats per la pandèmia. L'automatització de processos, els nous canals de comunicació tant interna com externa, les noves vies de comercialització o la digitalització de tasques han estat alguns dels canvis més habituals, dotant a les empreses d'un nou camp en el que seguir desenvolupant-se i millorant la seva productivitat i competitivitat.

La pandèmia, per tant, ha accelerat en molts casos aquest procés que es venia produint molt lentament, tanmateix hi ha sectors empresarials i poblacionals que poden quedar fora d'aquest procés si no se'ls dóna un recolzament inicial. És el cas de les empreses que no havien iniciat amb anterioritat a la pandèmia aquest procés de digitalització i les persones que no s'han format ni treballen en entorns digitals. Així com als col·lectius ja digitalitzats se'ls pot oferir serveis per vies digitals per tal de conduir aquest procés de digitalització i de millora competitiva, al petit empresariat o autònom i a les persones treballadores o desocupades que no tenen competències digitals se'ls ha de proveir de les infraestructures i d'un acompanyament per tal que entrin al món digital.

33. La irrupció del teletreball obre una finestra d'oportunitat per atraure nova població i diversificar l'economia comarcal

En aquest context, la irrupció del teletreball arran de la covid-19 pot afavorir la retenció i atracció de talent provinent dels espais metropolitans. Així com també l'augment de la demanda de professionals ultraespecialitzats sota la figura de "freelance" i l'emergència de plataformes digitals que afavoreixen la intermediació de serveis professionals i del treball col·laboratiu.

La creació d'un ecosistema com aquest faria possible el sorgiment de serveis avançats a la producció, un element central en la millora competitiva de les empreses. Les empreses especialitzades en serveis TIC, en màrqueting, en assessorament i estratègia empresarial, en indústria 4.0, etc. permeten incorporar millores en eficiència, crear nous productes, obrir-se a nous mercats i millorar la competitivitat en general, alhora que creen llocs de treball qualificats.

Tot i que ara per ara la comarca no compta amb un desenvolupament suficient d'aquestes activitats de suport, la pandèmia i el teletreball poden ser una oportunitat per atraure aquests perfils professionals.

2 Punts crítics: reptes i oportunitats territorials identificats

Aquest apartat estableix aquells elements que han d'esdevenir objecte del debat posterior sobre les estratègies de desenvolupament futur i que es tractaran en la fase de prospectiva que dona continuació a la Diagnosi.

La fase de Diagnosi ha permès caracteritzar de forma ben documentada i participada la necessitat de reformular el model de desenvolupament de la Ribera d'Ebre. No obstant, i més important encara, també ha permès posar sobre la taula tota una sèrie de noves oportunitats vinculades als sectors econòmics tradicionals de la comarca (agricultura, turisme i comerç), al procés de reindustrialització en marxa i que ja està començant a donar els primers fruits, a la transició energètica que és imprescindible per lluitar contra el canvi climàtic i també a la futura reconversió del sector nuclear. Totes aquestes oportunitats ofereixen la possibilitat, malgrat la complexitat del moment, de traçar una ruta optimista que permetrà recuperar la senda de desenvolupament que es va interrompre l'any 2013 i mitigar els efectes tant de la pandèmia de la Covid-19 com de l'esgotament del model de desenvolupament anterior.

En total s'han identificat 9 punts crítics que ofereixen tot aquest seguit d'oportunitats, i que són els següents (l'ordre té sentit de prioritat en els tres primers punts però després segueix la lògica de donar continuïtat als temes que estan més relacionats):

- 1. La diversificació de l'economia comarcal.** L'economia comarcal s'ha basat principalment en les inversions externes en el sector industrial a Flix i en el sector energètic a Ascó i Riba-roja. Aquestes inversions han generat una demanda important de mà d'obra en unes condicions salarials i laborals que ha comportat que d'altres activitats econòmiques no s'hagin desenvolupat suficientment o s'hagin considerat secundàries. El procés de desindustrialització iniciat durant la Gran Recessió de 2008 i l'objectiu europeu de transició energètica cap a fonts renovables, així com la desconexió de la central nuclear d'Ascó en un horitzó proper, marca un punt d'inflexió en el model econòmic, que ha d'avançar cap a una major diversificació de l'economia comarcal aprofitant els recursos endògens (estructuració de producte turístic/comercial/agroalimentari/gastronòmic en base als actius històrics, naturals, agraris i culturals), així com l'impuls de nous projectes industrials. D'altra banda, la diversificació econòmica també respon a la necessitat d'oferir oportunitats laborals a col·lectius que actualment tenen dificultats per integrar-se en el model econòmic actual basat en la indústria. És el cas dels joves, les dones i la població estrangera, col·lectius que presenten una menor ocupació en aquest sector. Les dificultats per a accedir al mercat de treball en condicions adequades i de desenvolupar-se professionalment està fent que una part significativa de la població jove de la comarca hagi de marxar a altres territoris amb majors oportunitats, accelerant així el procés de despoblament, d'envelliment i de pèrdua de talent a la comarca. Per últim, la diversificació econòmica de la comarca també ha de permetre la generació de valor des dels territoris rurals, evitant l'abandonament de la terra i les activitats primàries, reduint el risc d'incendis, facilitant el relleu generacional de les explotacions gràcies a la generació d'ocupació digna i frenant el despoblament a partir, per exemple, de la transformació dels productes agrícoles i ramaders o la seva valorització mitjançant nous models de gestió ecosistèmics o més ecològics de la terra i els boscos. L'impuls d'aquesta transformació del sector primari i de la indústria agroalimentària requereix d'un suport a les iniciatives empresarials per part de les administracions, proporcionant-los infraestructures i serveis de suport en àmbits com la comercialització, la digitalització, la distribució i la formació especialitzada.
- 2. La reindustrialització.** Davant la necessària diversificació de l'economia de la Ribera d'Ebre i de la futura reconversió del sector nuclear, la comarca es planteja actualment diversos projectes que poden suposar un impuls per a la seva reindustrialització, aprofitant el *know how* de la població ocupada

resident, l'ecosistema d'agents i proveïdors especialitzats i, sobretot, les infraestructures de transport d'energia, elements que representen importants externalitats per a atraure grans inversions al sector. A més, l'aposta pel desplegament de noves tecnologies de telecomunicacions poden situar a la comarca com un referent d'innovació tecnològica pel món rural. D'una banda, l'aposta per la posada en marxa d'una planta de fabricació i emmagatzematge d'hidrogen permetria aprofitar la infraestructura nuclear per a la producció i distribució d'hidrogen verd i de l'energia generada per aquest. Aquest és, de fet, un pas essencial en el procés de descarbonització i de transició energètica cap a fonts d'energia renovables. La indústria agroalimentària és també un dels sectors industrials amb major potencial de creixement. Malgrat ser una de les activitats que més ha crescut en els darrers anys, algunes comarques de l'entorn han registrat creixements del sector molt superiors, apuntant a un important marge de desenvolupament del sector a la Ribera d'Ebre. L'impuls de la indústria de la transformació agroalimentària permetria afegir valor al sector primari de la comarca, generar llocs de treball qualificats i desenvolupar un teixit empresarial complementari que donés serveis a aquest sector emergent.

3. **Digitalització i 5G.** La xarxa 5G és una tecnologia disruptiva que pot generar nous paradigmes tecnològics i socials en àmbits com la salut, les comunicacions, la innovació social, el món rural o l'energia. El projecte CoEbreLab i l'aposta que ha fet la Ribera d'Ebre pel desplegament de la tecnologia 5G poden situar a la comarca com un territori de referència en experimentació i innovació tecnològica vinculat a les noves TIC. Un dels aspectes centrals del nou model de producció energètica serà el de l'ajust entre l'oferta i la demanda d'energia, un ajust que haurà de ser molt més net i eficient. La tecnologia 5G i blockchain poden aportar solucions en aquest sentit. D'igual manera, la possibilitat de connectar dispositius i sensors amb una latència gairebé de temps real - que és el que possibilita la tecnologia 5G - pot permetre des d'una atenció sanitària especialitzada i descentralitzada i, per tant, dotar de serveis sanitaris de referència a l'actual hospital comarcal, passant pel manteniment preventiu d'instal·lacions industrials i energètiques (eòlica, solar, xarxa elèctrica...), fins a la monitorització de les condicions climàtiques i dels entorns boscosos i els cultius per tal de prevenir possibles incendis, plagues, calcular la productivitat forestal o agrària, analitzar els requeriments del sòl, automatitzar els processos agrícoles i ramaders, etc.
4. **La transició energètica i l'equilibri entre el món rural i el medi natural.** La tradició energètica de la Ribera d'Ebre i els nous projectes que es plantegen actualment a la comarca poden anar acompanyats de l'atracció de nous projectes de parcs solars i eòlics. Si la implantació d'aquestes infraestructures no es fa de manera endreçada i raonada es pot arribar a donar una massificació energètica que acabi tenint impactes molt negatius sobre el medi ambient i el paisatge de la Ribera d'Ebre, perjudicant així a altres sectors que estan cridats a ser els motors del canvi de model de desenvolupament de la comarca. En aquesta mateixa línia, el fort procés d'abandonament de l'activitat agrària que s'ha donat en les darreres dècades reforça aquest risc de massificació energètica, a l'esdevenir la instal·lació de plaques fotovoltaïques i de molins en sòl agrícola una alternativa molt més rendible que no pas l'explotació agrària en si mateixa, però que no generen ocupació, ni oportunitats pel relleu en el món rural, fet que abocaria a una acceleració del procés de despoblament d'aquestes àrees i l'abandonament de l'activitat agrícola que és, de fet, la base de la custòdia del territori.
5. **La valorització del riu i la protecció dels espais naturals.** En els darrers anys, la creixent sensibilització respecte al valor intrínsec de la natura i la interdependència dels éssers humans amb l'entorn natural, juntament amb el sorgiment de nous hàbits de consum amb un major interès pels

productes ecològics i de proximitat, el patrimoni natural, cultural, paisatgístic, etc. obren un seguit d'oportunitats a la comarca en dues vies principals. D'una banda, l'ampliació del parc natural dels Ports i la implantació de figures de protecció territorial poden ser un fre preventiu per a la implantació massiva d'infraestructures energètiques, protegint els ecosistemes, paisatges, pràctiques i tradicions de la comarca. D'altra banda, la posada en valor de l'entorn i del patrimoni natural i cultural amb projectes com la mateixa ampliació del parc natural, l'Ebre navegable o l'impuls del GR-99 poden esdevenir fonts de desenvolupament de l'activitat turística i de confiança de la ciutadania en les possibilitats que ofereix el territori. No obstant això, la posada en valor d'aquests actius requereix d'infraestructures i serveis que hi donin suport, així com de professionals especialitzats en àmbits com el turisme de natura i d'aventura i la gestió forestal.

- 6. La modernització i valorització del sector primari.** En les darreres dècades s'ha donat una clara tendència a l'abandonament de l'activitat agrària fruit d'una baixa taxa de relleu, de la precarització del sector i de les males condicions laborals (temporalitat, baixos salaris, etc.). Aquests aspectes, juntament amb el marcat caràcter d'activitat secundària que té l'agricultura per a una bona part de la propietat, una menor dimensió mitjana de les explotacions i les dificultats per a accedir a la terra i per realitzar el relleu generacional fan que la productivitat i el potencial del sector es trobi lluny del seu màxim. L'aposta per l'automatització, la facilitació dels processos de relleu, la creació de circuits de comercialització, el foment de la cooperació empresarial i l'impuls de segells de qualitat vinculats a la comarca són línies d'acció que podrien fer tendir el sector cap a la professionalització i cap a una millora de les rendes i les condicions laborals que ofereix. Donada la forta vinculació entre els pobles més petits i l'activitat primària, la professionalització del sector també tindria impactes positius sobre les localitats menys poblades, que podrien moderar el procés de despoblament i gaudirien d'uns ingressos més elevats, igualant així les condicions amb la resta.
- 7. La igualtat d'oportunitats en l'accés als serveis i infraestructures bàsiques pel món rural.** Malgrat que la tendència a l'envelliment de la població es dona de manera homogènia a tot occident, són els territoris menys densament poblats i de caràcter rural els que experimenten més vivament aquest procés. Les característiques d'aquests àmbits i la tendència a la implementació de polítiques territorials poc equilibrades han suposat un greuge comparatiu per a aquests territoris, que han vist com el desplegament de serveis, les millores en les comunicacions, etc. no es donaven amb la mateixa intensitat que als àmbits de caràcter més urbà. Per tal de garantir un futur de qualitat pel món rural cal adaptar les polítiques actuals a la seva realitat específica garantint, per exemple, l'accés de la ciutadania als serveis bàsics mitjançant el desplegament d'una xarxa de transport públic adequada, posant en marxa polítiques d'envelliment actiu i d'atenció a la dependència i facilitant l'accés a activitats culturals i d'entreteniment a les localitats menys poblades.
- 8. La retenció i atracció de població i talent.** La pandèmia ha posat sobre la taula la necessitat de viure en entorns de qualitat amb uns ritmes de vida més baixos, posant en valor un seguit d'elements que fins al moment estaven en un segon pla en l'escala de prioritats de la nostra societat. Aquest nou context obre una finestra d'oportunitat pel territoris rurals que poden oferir una millor qualitat de vida i uns serveis més orientats a la persona. Per a fer possible la reversió del procés de despoblament cal que la comarca compti amb un entorn professional competitiu i amb espais on poder desenvolupar projectes professionals. En aquest sentit, el desplegament de la tecnologia 5G i la consolidació dels espais de coworking i viviers d'empresa són eixos prioritaris per possibilitar l'arrelament de la població al territori i per a l'atracció de nova població i activitats econòmiques a la comarca. L'existència de projectes educatius atractius, la posada en marxa de serveis d'acollida per

als nous residents i per a la població interessada en viure a la comarca i la mediació per a fer aflorar l'oferta potencial d'habitatge, poden ser aspectes molt positius que facilitin l'arribada i la retenció de nous residents a la comarca.

9. La concertació territorial i la participació comunitària. Hi ha hagut dificultats històriques per articular una proposta estratègica conjunta entre administracions de la comarca degut a les complexitats pròpies del territori derivades de les especialitzacions productives i de mancances històriques en l'articulació d'una planificació estructural i estructurada, per integrar els agents del territori entre si i per a la concertació de polítiques públiques. No obstant, el context actual, que és fruit d'un procés de desindustrialització registrat en la darrera dècada, exigeix repensar el model de desenvolupament futur de la comarca que ha de donar resposta als desequilibris que el model anterior ha comportat entre el món rural i la resta de pobles industrials i terciaris. A aquest fet se suma la reflexió que s'ha de fer en relació a la implantació de les renovables i la possible incompatibilitat amb altres activitats que són clau pel procés de diversificació de l'economia comarcal i pel desenvolupament del món rural. D'altres elements a posar sobre la taula són el despoblament de les zones rurals -que viuen del sector primari- i el dèficit de serveis que pateixen, mentre els pobles més grans gaudeixen d'un bon nivell de serveis i infraestructures. En aquest sentit, s'evidencia la necessitat d'un major grau de concertació i de col·laboració públic-públic entre les poblacions rurals i les més poblades, per tal de donar suport al desenvolupament econòmic de les zones rurals i el manteniment dels espais naturals davant la manca de recursos tècnics i financers dels pobles rurals, així com en la mancomunació o de prestació de serveis dels pobles més grans (i més dotats pressupostàriament) als més petits de forma solidària. Per últim, cal assenyalar la necessitat de fer més partícip a la societat civil en el disseny i la implementació de projectes i de les polítiques de desenvolupament econòmic i social, per tal d'augmentar la valoració ciutadana de les oportunitats i potencialitats de la comarca. Aquesta participació també ha d'ajudar a entendre els projectes i les polítiques que sovint es decideixen en despatxos i que poden generar rebuig o simplement que no siguin assumides pel conjunt de la ciutadania com a pròpies, com són les relacionades amb el sector energètic i les vinculades a les noves tecnologies.